

OP ZOEK NAAR NATUURMONUMENT DE BEER

Over de toevallige geschiedenis van een aantal boeken

Ed Buijsman

Mededelingenreeks Natuurmonument De Beer 28

Colofon

Ed Buijsman
Op zoek naar natuurmonument De Beer
Over de toevallige geschiedenis van een aantal boeken
Mededelingenreeks Natuurmonument De Beer 28
Uitgeverij TINSENTIEP Houten
Juli 2024
© Ed Buijsman, Houten

De *Mededelingenreeks Natuurmonument De Beer* beoogt informatie over het voormalige natuurmonument De Beer toegankelijk te maken. De uitgaven zijn beschikbaar via de website natuurmonumentdebeer.nl.

Foto voorpagina

De Markweg in westelijke richting,
Europoort, 2016
Foto © Ed Buijsman

Foto's

Alle foto's zijn, tenzij anders aangegeven,
gemaakt door Ed Buijsman.

Links

Onderstreepte teksten betekenen een link naar webpagina's.

Correspondentieadres

Bovencamp 57
3992 RX Houten
030 6373498
06 36286096
info@natuurmonumentdebeer.nl

Deze uitgave of delen ervan kunnen vrijelijk worden verspreid en vermenigvuldigd op voorwaarde dat te allen tijde duidelijk is welke de herkomst van de informatie is.

Gelieve deze publicatie als volgt te annoteren:

*E. Buijsman, 2024, Op zoek naar natuurmonument De Beer,
Mededelingenreeks Natuurmonument De Beer 28,
TinsentieP Houten.*

Inhoud

Colofon	ii
Ten geleide	v
Jeugdige fascinatie	1
Niet vrij van zonden	1
Verhuizing	2
De eerste poging	3
De Thijssetochten	6
Een eerste bezoek aan De Beer	10
Aan alles komt een eind	11
Ruimte voor iets nieuws	13
Een artikeltje	14
Wat een wereld!	15
Een tussendoortje	17
Daar wil ik meer van	18
Naar Amsterdam	19
Mensen	21
Merkwaardige toestanden	23
Een boek?	25
Meer mensen	24
Een comité	25
Opwinding	26
Een documentaire	28
Bestuursvoorzitters	28
Curiosa	29
Financiering	29
Beelden	31
Genoeg van al die vragen	32
Even een uitstapje	33
'Het noodlot	33
Een iconische vogel	34
Nog een tussendoortje	35
Helaas geen boekje	35
Een oude liefde	36
Geld en afstanden	37
Het houdt nooit op	38
Terugkijken	38
Vooruit kijken	39
Literatuur	39
Over de auteur	40
Bijlage Bezochte archieven	41
Bijlage Opzet voor een boekje over natuurmonument De Beer	44
Dankbetuiging	45
Personenregister	46

Ten geleide

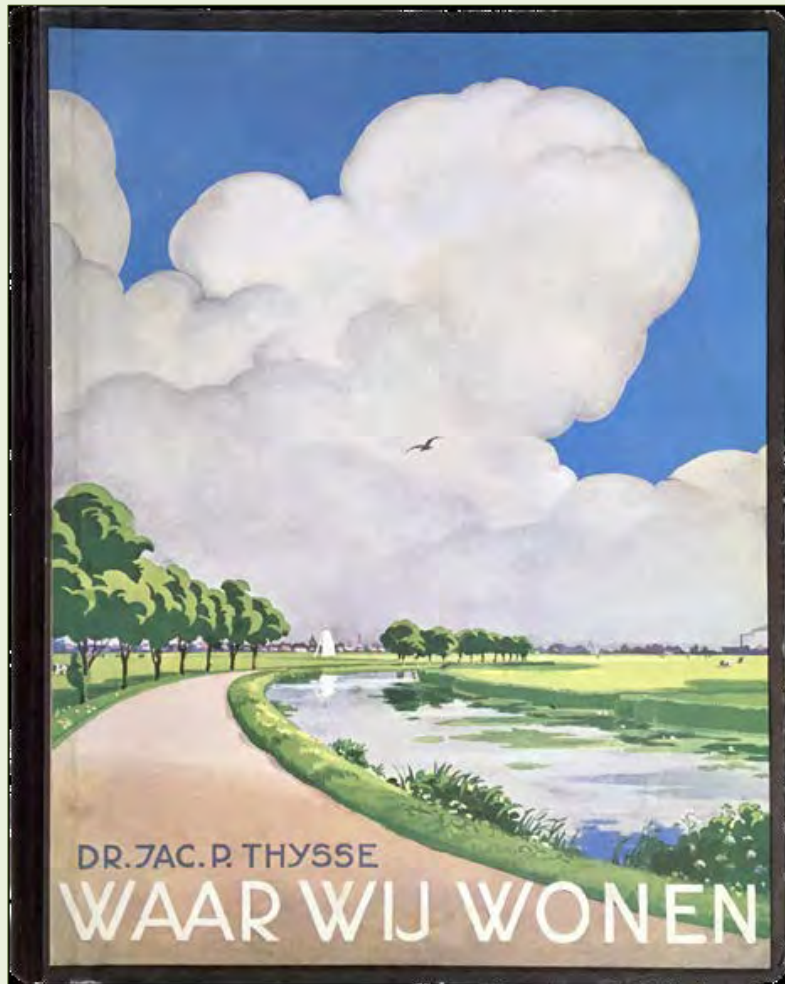
De titel van deze publicatie zal voor sommige lezers mogelijk verwarring oproepen. Wist ik dan niet dat natuurmonument De Beer niet meer bestond? Enerzijds was ik inderdaad lange tijd onwetend over het lot dat dit natuurmonument had ondergaan. In mijn tijd in de laatste klassen van de lagere school en de eerste paar op de middelbare school voltrok zich de teloorgang van De Beer. Eerst in de tweede helft van de jaren zeventig werd het mij duidelijk dat De Beer eind jaren vijftig/begin jaren zestig ter ziele was gegaan. Anderzijds nee, want de titel betreft een zoektocht die bijna vijf decennia in beslag nam en die resulteerde in een boek.

In 2007 verscheen bij uitgeverij Matrijs in Utrecht mijn boek *Een eersteklas landschap. De teloorgang van natuurmonument De Beer*. Dit boek vormde het sluitstuk van een proces dat, achteraf gezien, in mijn jeugd was begonnen en eind jaren zeventig van de vorige eeuw een nieuw begin kreeg, vervolgens vijftien jaar stil lag en daarna opnieuw werd opgepakt. Deze geschiedenis kent een aantal opmerkelijke episodes. Daarom heb ik een min of meer chronologische geschiedenis over de aanloop tot het boek geschreven. Het oogt mogelijk als een rechtgetrokken verhaal, waarin het een logischerwijs volgt uit het ander. Niets is minder waar: het proces hangt aan elkaar van toevalligheden.

Dit verhaal eindigt echter niet op het moment dat het boek over De Beer verscheen, want ook daarna zijn er ontwikkelingen met boeken geweest die het vermelden waard zijn.

Ed Buijsman, juli 2024

De voorkant van het Verkade-album *Waar wij wonen*

Buurserbeek uit het album
Waar wij wonen

Jeugdige fascinatie

Mijn ouders hadden een aantal Verkade-albums in de kast staan, waaronder *De bloemen en haar vrienden* uit 1934, *Waar wij wonen* uit 1937 en *Onze groote rivieren* uit 1938. Mijn moeder had voor deze albums zelf de plaatjes gespaard. Dat moet dan in de jaren dertig zijn geweest, want mijn moeder was van 1923. In de albums had ze voorin in een sierlijk handschrift haar naam geschreven. De aanwezigheid van de albums was opmerkelijk, want voor een album als *Waar wij wonen* moesten de nodige punten worden verzameld. Met terugwerkende kracht verwonderde ik me daarover, want de ouders van mijn moeder hadden het niet breed. Haar vader, mijn opa, was bakker bij de grootste bakkerij van Utrecht, de LUBRO. Veel zal hij niet hebben verdiend. Haar moeder, mijn oma, was, zoals gebruikelijk in die tijd, huisvrouw.

Als kind bekeek ik vooral het album *Waar wij wonen*. Nu, vele jaren later, weet ik dat Thijsse zich in zijn teksten in de albums niet had gericht op kinderen maar op volwassenen. Dat moet de reden zijn geweest dat ik de tekst niet goed begreep. Gelukkig stonden er veel plaatjes in de albums. Die plaatjes fascineerden mij mateloos. Plaatjes met planten, landschappen, allemaal zaken die ik nooit had gezien. Wij woonden in een grote stad, Utrecht. Dát was mijn omgeving. Waren we vrij van school dan voetbalden we op het plein in de buurt of we speelden cowboytje. Mijn favoriete plaatje was de afbeelding met de titel *Buurserbeek*, want er liepen kinderen in een zandige beek, met blote voeten nog wel. Zoiets ging op die leeftijd – ik was een jaar of zeven – mijn voorstellingsvermogen te boven.

Mijn eerste ervaring met natuur kwam door een vriendje op de lagere school. Hij vroeg een stel klasgenoten en mij mee te gaan naar de weilanden. Hij had daarbij een vaag gebaar gemaakt om de richting aan te geven. Het was een half uurtje lopen, had hij erbij gezegd. We gingen naar de 'vogels'. Het bleek langer lopen en met 'vogels' bleek hij eitjes van vogels te bedoelen. Het ging erom, zo legde hij uit, om eitjes te vinden voor zijn verzameling: eitje uit het nest, kleine gaatjes erin maken, leegblazen en weer een exemplaar voor zijn verzameling. Het had niets met natuur te maken; het enige was dat wij hem hielpen met de uitbreiding van zijn verzameling.

Niet vrij van zonden

Mijn tijd op de lagere school verliep voorspoedig. Ik deed wat veel jongens in de jaren vijftig deden: veel voetballen, voetbalplaatjes sparen en een eerste verliefdheid. Ik leefde volgens het door mijn ouders aangereikte kader: de Koude Oorlog met zijn atoombomproeven, de Amerikanen waren mijn helden. Ik schreef brieven aan de Amerikaanse ambassade met het verzoek om foto's van Amerikaanse straaljagers. Het was een in zekere zin voor een jongeling als ik een overzichtelijke tijd. In 1961 ging ik naar de middelbare school, de HBS, later HBS-B. De plannen van de gemeente Rotterdam voor de havenuitbreiding gingen volledig aan mij voorbij. Ik merkte de sluiting van De Beer niet op. Geklaag van een zus van mijn vader dat ze hun vakantiehuisje op De Beer kwijt waren geraakt, deed mij niets.¹ Liever las ik de berichten dat Rotterdam wel of niet de grootste haven in Europa was gebleven en misschien ooit New York van de troon kon stoten.

Afbeelding van de Vought F-8 Crusader, een toestel dat in gebruik was bij de Amerikaanse marine vanaf het eind van de jaren vijftig. Mooi om aan de muur te hangen.

¹ Mijn vader was in werkelijkheid mijn stiefvader. Hoe dat zo is gekomen, is een andere geschiedenis. Ze konden geen vakantiehuisje op De Beer hebben gehad; ze waren alleen te huur. Dat leerde ik pas veel later

De auteur, linksvoor liggend, in de pauze op het schoolplein van de lagere school, ca. 1958. Foto Hennie Pepermans.

Zicht op het fabriekscapex van de DEMKA ter hoogte van de Wethouder Plompstraat in Utrecht, 1984. Op de voorgrond de Amsterdamse Straatweg. Wij woonden er recht tegenover.
Foto Fotodienst Gemeentearchief Utrecht, collectie Utrechts Archief.

Verhuizing

Wij woonden in Utrecht, verhuisden er vaak, en bleven er tot in 1968 wonen. Na de succesvolle afronding van de HBS ging ik in 1966 aan de Rijksuniversiteit Utrecht scheikunde studeren. Wij woonden op dat moment al acht jaar aan de Amsterdamstraatweg, tegenover de staalfabriek DEMKA. De afstand van de voorkant van het huis tot aan de grens van het terrein van de DEMKA was slechts vijftig meter. Het was de tijd dat er veel werd geklaagd over luchtverontreiniging, doch er niets aan werd gedaan. De fabriek gaf in hoge mate overlast. Vooral de nikkel-smelterij was hier verantwoordelijk voor. De productie van nikkel ging gepaard met veel luchtverontreiniging, zo veel dat het dak van de fabriek vaak werd opgezet om de rook van de nikkel-smeltoven te laten ontsnappen.² Het was een dichte, geelbruine rook die dan door de wijk trok; het zicht was beperkt, het autoverkeer werd gedwongen tot vermindering van de snelheid. Wasgoed dat op zo'n moment buiten te drogen hing, kon onmiddellijk opnieuw de wasmachine in.³

Mijn ouders hadden een bedrijf waar elektrische apparatuur voor subtropische aquaria werd gemaakt.⁴ Subtropisch: geen goudvissen, maar neon-tetra's, maanvissen, zoenvissen, sumatranen, black molly's en de onvermijdelijke guppy's. Dit was de tijd van boeken als *Stille pracht in het tropische aquarium* van de hand van dr. J.M. Lodewijks, uitgegeven

Een neon-tetra

² Ik heb er ook in wetenschappelijke zin over geschreven; zie *Een ernstig geval van industriële overlast*; zie bij https://overlucht.inzichten.nl/teksten/teksten_demka.html.

³ Amateuropsychologen zullen onmiddellijk het verband leggen tussen deze ervaringen en mijn latere werk in de luchtverontreiniging. Ervaringen die in de jeugd zijn opgedaan, vormen immers een referentiekader voor het latere leven. Het is, in dit geval in de vorm van luchtverontreiniging, is als het ware 'gewoon', men weet niet anders. De auteur koos zelf eerder voor een meer logische verklaring: het werk in de luchtverontreiniging was pure interesse (en deels speelde het toeval een rol).

⁴ Thermostaten voor de temperatuurregeling en luchtpompjes voor de beluchting.

door de koek- en beschuitfabriek Hille, en *Kleurenpracht in het aquarium* van K. Werner. Veel van de in deze boeken beschreven vissen nemen geen genoegen met de Nederlandse omgevingstemperatuur. De toenemende populariteit die het subtropisch aquarium onderging, bracht mijn vader op het idee om apparatuur voor aquaria te gaan fabriceren. Dit leidde tot de geboorte van het merk CYCLOON, een naam die uiteraard symbool stond voor kracht. Apparaten als luchtpompjes voor de beluchting van het aquarium en verwarmingselementen en thermostaten om te zorgen voor de noodzakelijke hogere temperatuur en de regeling ervan. Het was lange tijd een florerend bedrijf.⁵

Het boek van Lodewijks

In 1968 verhuisden mijn ouders naar Vianen. Mijn moeder greep de gelegenheid aan om eens flink op te ruimen. Het was voor mij het moment op mezelf te gaan wonen, want ik studeerde immers in Utrecht. Mijn moeder ging nogal grondig te werk en wilde haar Verkade-albums wegdoen. Gelukkig herinnerde ik me op dat moment de albums die ik in mijn jonge jaren met zoveel plezier had bekeken. Ik nam *De bloemen en haar vrienden*, *Waar wij wonen* en *Onze groote rivieren* mee. Ik zette ze in de boekenkast op mijn nieuw verworven kamertje en keek er niet meer naar om.

De eerste poging

Het eerste vervolg ligt in de tweede helft van de jaren zeventig van de vorige eeuw. Ik was inmiddels in Utrecht afgestudeerd als analytisch chemicus. Ik had een los-vaste betrekking als analytisch-chemisch onderzoeker op de afdeling waar ik mijn afstudeeronderzoek had gedaan. Willem van den Berg en ik hadden elkaar leren kennen op de afdeling Elementenanalyse van het Analytisch-Chemisch Laboratorium (ACL) van de Rijksuniversiteit Utrecht. De afdeling stond onder leiding van Ben Griepink, een charismatische man die propageerde dat analytisch-chemisch onderzoek praktisch gericht moest zijn diende om bij te dragen aan de oplossing van maatschappelijke problemen. De afdeling was daarom waarschijnlijk erg in trek bij hoofd- en bijvakstudenten.⁶ Ik had er zelf mijn hoofdvak gedaan en was er na mijn afstuderen in september 1973 als wetenschappelijk medewerker in dienst gekomen op een dienstverband van *twee* maanden. Ik ging verder met een al lopend onderzoek naar een snelle analysemethode voor chloor in verbindingen, vooral bestrijdingsmiddelen, met een chloridebepaling als sluitstuk van een voorafgaande chromatografische scheiding en destructie.⁷

Na afloop van mijn eerste, korte aanstelling genoot ik weliswaar een uitkering, maar ik kon op de afdeling verder blijven werken. Medio 1974 kreeg ik een contract voor een half jaar. Langzamerhand kreeg ik ook een bescheiden rol bij demonstraties voor studenten. Willem van kwam in 1974 op de afdeling om een bijvakonderzoek te doen. Willem was een bioloog. Ik had niet direct met Willem te

⁵ Het bedrijf ging na de dood van mijn stiefvader in 1976 door dumping uit o.a. Singapore roemloos ten onder.

⁶ Het speelt zich af in het begin van de jaren zeventig, de tijd van studentenprotesten en democratisering.

⁷ Chloor uit het bestrijdingsmiddel levert na de destructie waterstofchloride (HCl) op, dat als chloride (Cl⁻) werd bepaald.

maken, maar hij werd wel een goede vriend. Wij deelden interesses als klassieke muziek, waarin hij veel meer in thuis was dan ik.

De afdeling Elementenanalyse was klein met (gemiddeld) drie promovendi, een klein aantal los-vaste medewerkers, waaronder ik, en een tiental studenten. De sfeer in de afdeling was open en discussies, ook niet-vakinhoudelijk, werden sterk gestimuleerd. Tijdens de lunchpauze werd er fanatiek geklaverjast en getafeltenist. Het was een goed gebruik dat studenten op huiselijk bezoek gingen bij hun begeleider. Tijdens mijn hoofdvakstudie ging ik daarom op bezoek bij mijn begeleider, Sjaak Slanina, die mij urenlang onderhield over barokmuziek en dan vooral over de betekenis van de blokfluit daarin. Ik was in die tijd nog niet toe aan barokmuziek, Bach, enzovoorts. Dat gebeurde pas jaren later onder invloed van mijn eigen ontwikkeling. Iets dat werd gestimuleerd door Ben Griepink en later Willem. De avond met Sjaak was slopend geweest en ik werd na die avond regelmatig geplaagd met deze 'loutering'.⁸

Medewerker Ed Buijsman (met lang haar) op de afdeling Elementenanalyse. Achter Ed het hoofd van de afdeling, Ben Griepink, daarachter een student. Blijkbaar viel er iets te vieren. Foto Vincent van den Bergen.

In 1976 kreeg Ben Griepink mij zover dat ik als docent tijdelijk meedeed aan de zomercursus scheikunde. Griepink was docent van die opleiding die was bedoeld voor deficiënte scholieren van de middelbare school. Griepink gaf als eenvoudige verklaring dat ik 'toch bevoegd was'. Dat klopte maar bij mijn laatste (mondelinge) tentamen bij de hoogleraar didactiek scheikunde liet ik me, na afloop van het (geslaagde) tentamen, ontvallen dat ik voor geen goud ooit in het onderwijs wilde werken. Ik baseerde deze stellige uitspraak op mijn ervaringen tijdens de diverse stages die mij slecht waren befallen. Griepink was daarvan niet op de hoogte en wist mij te overwegen met argumenten als 'ik heb een probleem' en 'al is het maar voor deze ene keer'. Het was het begin van een tienjarige periode bij dit soort onderwijs.

Ik had Willem leren kennen als iemand met een liefde voor én een uitgebreide kennis van de natuur. Hij wist er veel van en had er plezier in om beginnelingen als ik te begeleiden op hun eerste stappen op het terrein van de kennis van planten. Geleidelijk aan gingen we steeds meer met elkaar om. Een stimulerende factor voor onze vriendschap was onze gezamenlijke interesse voor paddenstoelen. Ik kon dat laatste combineren met mijn voorliefde voor fotografie. Fotograferen van paddestoelen, die vaak vrij klein zijn, was in die tijd een behoorlijke onderneming: tussenringen en de camera op zijn kop in het statief. Het was een onderneming die veel aandacht en geduld verdiende. En dat vlak bij de grond.

In 1976 was onze verbondenheid zo sterk geworden dat we op aanraden van Ben Griepink naar het toenmalige Tsjechoslowakije op vakantie gingen. We gingen met mijn motor, een 350 cc Jawa Californian. Deze motor was van Tsjechische oorsprong, doch speciaal voor de export bedoeld.

⁸ Mijn verblijf op deze afdeling leverde nóg een vriendschap op en wel die met Joop Hermens en zijn vriendin, later vrouw, Ody van Poppel, toen beiden student.

Ik leerde zijn zus Marjan kennen, een leuke vrouw met wie ik in 1983 trouwde.

Sfeerbeeld van een
paddestoelenexcursie.
De auteur is verdiept in een
paddestoelenboek.⁹
Foto Dorien van Klaveren.

In Tsjechoslowakije was dit type daarom niet te koop. Het was een tweetaktmotor met een topsnelheid van 120 kilometer per uur. Ik was er in 1975 mee op vakantie geweest naar België, Luxemburg en Zwitserland en had toen geconstateerd dat het geen motor was om in de bergen te rijden. Ik dacht dat een reis door Midden-Duitsland en Tsjechoslowakije zeker moest lukken. Dat viel bar tegen, want we doorkruisten bijzonder moeizaam de heuvels bij Würzburg. De grensovergang tussen West-Duitsland en Tsjechoslowakije bij Schirnding (D) en Pomezí nad Ohří (CZ) bleek een bijzondere ervaring.¹⁰ Uren stonden we te wachten bij voor ons onbegrijpelijke rituelen.¹¹ De Jawa Californian baarde bij de grensbewaking veel opzien. Geen Tsjech had dit model ooit gezien. Het is hier niet de plek om hier verder over uit te weiden; het waren in veel opzichten memorabele vakanties. We zochten in Tsjechoslowakije naar bijzondere paddestoelen en Willem greep zijn kans om mij aldaar tevens te onderrichten in de bijzondere flora van de kalkrijke graslanden. Een nieuwe wereld van kennis en vooral schoonheid opende zich daardoor voor mij. Wij waren ook cultureel bezig. We bezochten musea¹² en deden ons tegoed aan de geneugten van de Tsjechische keuken¹³, waarbij standaard grote hoeveelheden bier werden gedronken. Het was zo goed bevallen dat we in 1976 opnieuw naar Tsjechoslowakije afreisden. Het was daarna een kleine sprong om naar Zuid-Limburg en de Nederlandse duingebieden (met de trein) af te reizen om daar naar flora (en paddenstoelen) te zoeken. De kennis uit die tijd koester ik nog steeds en biedt me nog altijd de mogelijkheid om meer van natuur en landschap te genieten.

⁹ De camera was in die tijd een Mamiya 500. Na gemodder met kleine, weinig informatie boekjes het naslagwerk M. Lange, *Elseviers paddestoelengids*, 1979, gekocht. Tegenwoordig volstaat voor redelijke foto's de mobiele telefoon. Bovendien is het handig om voor naamgeving van objecten in de natuur de app Obsidentify – zo weet ik uit eigen ervaring – op de mobiele telefoon te installeren.

¹⁰ We reden door kilometerslang niemandsland vanaf de West-Duitse grensovergang en bij de Tsjechoslowaakse grensovergang stonden veel wachttorens

¹¹ Paspoort- en visacontrole. Zelfs de nummers van de camera en de lenzen werden genoteerd.

¹² Musea, die om onduidelijke reden dan weer wel dan weer niet open waren. Het gehele openbare leven had in een Oostblokland sowieso voor ons ondoorgroendelijke aspecten. Het bedekt toeschuiven van Westerse valuta bij de juiste personen kon soms voorrang opleveren.

¹³ Vooral de knedlíčky met zuurkool en speklapjes waren een openbaring.

De Jawa Californian was een 350 cc tweetaktmotor van Tsjecho-slowaakse makelij. Hiermee gingen Willem en de auteur in 1975 en 1976 op vakantie naar Tsjechoslowakije met niet meer dan twee kleine koffertjes. Deze Jawa had een topsnelheid van 120 kilometer/uur. Bij tegenwind, op hellingen of bij zware belading (bijvoorbeeld twee personen) was 90 kilometer/uur het hoogst haalbare.

De Thijssetochten

Ik wist Willem te interesseren voor een project dat ik (nogal overtrokken) 'mijn Thijsseproject' noemde. Ik doelde hiermee op mijn vage plannen om 'iets' te doen met de Verkade-albums *Waar wij wonen* uit 1937 en *Onze groote rivieren* uit 1938. De flora-activiteiten legden de basis voor onze interesse in de natuur die Thijsse beschreef in *Waar wij wonen* en *Onze groote rivieren*. Gemakkelijk was het niet, want het was eind jaren zeventig. We gingen ervoor naar de kaartenbibliotheek van de Utrechtse universiteit. Moeizaam bladerden we door stapels topografische kaarten op zoek naar de plaatsen en gebieden die Thijsse had beschreven. De online beschikbaarheid van bronnen van informatie liet nog vele decennia op zich wachten. Dat was het begin, want we zochten ook naar andere bronnen van informatie. Die bleken schaars te zijn. Wat was ik gelukkig toen ik in 1982 een diafilm van Simon de Waard over natuurmonument De Beer op het spoor kwam. Ik moest in een telefoongesprek het langdurige geklaag van een medewerker van de betreffende organisatie aanhoren over de teloorgang van de natuur in Nederland.¹⁴

AUDIO-VISUELE MEDIATHEEK LANDELIJK CENTRUM GEREFORMEERD JEUDWERK		
Telefoon: (03438) 16341- Toestel 112 Giro: 120738 t.n.v. LCUJ- afd. AVN Postbus 99 3970 AB Hoofdstraat 218 Driebergen-Rijsenburg		
De heer E. B. J. Jansen x Androedreef 158 3562 XE UTRECHT.		
NOTA 72 0.0 < 1/24		
aangevraagd Uw bestelling d.d. 15 oktober 1982 No. 271 zenden wij U: 27 oktober 1982		
ARTIKEL	BEDRAG	
02/85	Vogeleiland "De Beer"	f 5,00
	post- en adm.k.	f 2,00

Nota van het filmrolletje met de dia's van Simon de Waard over De Beer, 1982. De film kostte het geringe bedrag van f7 en dateerde van 1948 of daaromtrent. De film bestaat uit diapositieven die in de klas met een projector konden worden vertoond. Er zat een boekje bij met een uitgebreide toelichting voor de leraar. De dia's waren bestemd voor leerlingen van de lagere school.

¹⁴ Tegenwoordig denk ik er (al lange tijd overigens) net zo over.

Eind 1978 had ik Marjan leren kennen. Al snel gingen we samenwonen op mijn flat in Utrecht-Overvecht. De relatie met haar bracht veel zaken in een stroomversnelling. Zij werd al snel onderdeel van de plannen van Willem en mij rondom de Thijssetochten. Ik was, toen ik haar leerde kennen al enige jaren een werkloze analytisch-chemicus, een slachtoffer van een varkenscyclus in de chemie. Ik was niet compleet werkloos, ik was namelijk werkloos als analytisch-chemicus. Ik had daarnaast een kleine onderwijsbaan bij de *Stichting Aanvullend Onderwijs* van de Rijksuniversiteit Utrecht. Het ging om scheikunde-onderwijs aan potentiële studenten geneeskunde en tandheelkunde.¹⁵ Ik had daarnaast besloten om mijn kansen op de arbeidsmarkt te vergroten door voorlichtingskunde te studeren in Wageningen. Toevallig was ik vlak voordat ik Marjan leerde kennen bij Louk Conrads langs geweest. Hij was mijn begeleider tijdens het bijvak meteorologie voor mijn studie geweest. Ik was het werklozenbestaan zo zat dat ik hem had gevraagd of ik niet bij hem op het instituut kon werken, zelfs buiten bezwaar als dat nodig mocht zijn.¹⁶

Het betekende het begin van mijn carrière als atmosferisch-chemicus. Ik kreeg een bureau op de kamer van Willem Asman. Ik kende deze Willem uit het eerste jaar van mijn studietijd, later kwamen we elkaar tegen bij het bijvak en het hoofdvak. Willem was na zijn afstuderen naast zijn onderwijsbaan aan de slag gegaan bij het IMOU. En nu kwamen we elkaar dus weer tegen. Ik ging aan de slag met een onschuldig onderwerp. Dat wil zeggen een onderwerp waarmee ik Willem niet in de wielen reed. Hij werkte in die tijd namelijk aan een promotieonderzoek. Mijn 'onschuldige' onderwerp was ammonium in neerslag.¹⁷ Na een maand ging ik met Louk naar een symposium over luchtverontreiniging. Zo raakte ik weer verzeild in een vakgebied waar ik bijna tien jaar eerder ook als student bij betrokken was geweest. En, misschien nog wel belangrijker, ik leerde mensen kennen die zich in Nederland met luchtverontreiniging bezighielden. Zo kon ik het verlengde daarvan mijn andere voorkeur uitleven: schrijven over luchtverontreiniging.

Het laatste leidde tot een groot overzichtsartikel, samen met een collega, Hans Reijnders van het Rijksinstituut voor de Volksgezondheid (RIV)¹⁸, die ik kende uit mijn tijd bij Ben Griepink. Het artikel ging over zure regen, een in die tijd opkomend milieuprobleem en verscheen in

Kop van het artikel in *Intermediair* van 18 juli 1980.

¹⁵ Zie ook pagina 4. In de wandeling heette dit 'deficiënten'. Ze hadden weliswaar een vwo-diploma, maar niet met het juiste vakkenpakket. Voor universitaire studies als (dier)geneeskunde waren zowel scheikunde als natuurkunde vereist. In de zomercursus scheikunde konden de aankomende studenten in zes (6!) weken worden bijgespijkerd, op voorwaarde dat ze natuurkunde in hun pakket hadden. Het kon ook in een jaarcursus; die vergde ca. 40 weken.

¹⁶ Buiten bezwaar hield in dat de werknemer niet werd betaald, daarentegen wel gebruik kon maken van alle faciliteiten van de organisatie. Ik kreeg een bureautje, een potlood en een opschrijfboek. Ik moest voor deze 'functie' echter wel medisch worden gekeurd.

¹⁷ Ammonium in neerslag was het resultaat van in de atmosfeer omgezet ammoniak. Ammoniak dat vooral in de lucht kwam (en komt) door emissie uit dierlijke mest.

¹⁸ Later het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieuhygiëne (RIVM) en weer later het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM).

het weekblad *Intermediair*.¹⁹ Samen met Willem Asman en Louk Conrads publiceerde ik een scherp artikel over misvattingen in relatie tot zure regen.²⁰ Mijn 'onschuldige' onderwerp had inmiddels momentum gekregen. Zo gaat dat met onderzoek: het begint klein, dijt immer uit. Er kwam een bijvakstudent om te berekenen waar dat ammonium in neerslag mogelijk vandaan kwam. Natuurlijk: de bron lag bij ammoniakemissies. De vraag was echter hoeveel er in Nederland de lucht inging? Daar bleek bar weinig over bekend. Het was het begin van jarenlang onderzoek: een bescheiden begin; medio 1986 werkten er zes mensen aan. De groep 'Chemie van de atmosfeer' zoals we onszelf hadden gedoopt, ging helaas ten onder aan zijn eigen succes. Contractonderzoek waar wij van moesten bestaan, was in die tijd aan de universiteit als vloeken in de kerk.²¹ Neemt echter niet weg dat we de basis legden voor de huidige kennis over ammoniak in de atmosfeer. Ons onderzoek liet al in 1985 zien dat de ammoniakemissie in Nederland onverantwoord hoog was. Nu bijna 40 jaar later ettert het probleem nog steeds voort. Ondanks dit baanbrekende onderzoek was het medio 1986 voor de groep afgelopen.²²

Willem van den Berg (links) en de auteur bij de Duno (OGR 7)²³, op een van de Thijssetochten met de Renault 4, begin jaren tachtig. Zie de uitbundige haardracht van de auteur en de pijp. Foto Marjan Hermens.

¹⁹ Buijsman & Reijnders 1980.

²⁰ Buijsman et al., 1980.

²¹ Tegenwoordig is het gewoonste zaak van de wereld. Tegenwoordig wordt het verkocht met interessante woorden als 'valorisatie'.

²² Deze geschiedenis zal uitvoerig door Willem Asman en mij worden beschreven in een boek.

Dit boek met de titel *Hun tijd ver vooruit* zal (hopelijk) in 2025 verschijnen.

²³ Op diverse plaatsen in de tekst wordt verwezen naar de afbeeldingen uit de Verkade-albums *Waar wij wonen* en *Onze groote rivieren*. Hier wordt voor het eerste album verwezen naar *www* en het tweede naar *OGR*. Hierbij is de nummering gehanteerd die in *Een voorrecht om in te leven* is aangehouden.

= Thijssetochten 1982-1985 =

Wiel bij Schoonrewoerd (www 4)²⁴

Steil (OGR 22)

Sint-Andries (OGR 12)

Brielle (OGR E)

Nieuwe brug bij Nijmegen (OGR 1)

Pannerden (OGR 4)

Duno (OGR)

Varik (OGR 16)

Dordrecht (OGR 10)

Ruïne Grubbenvorst (OGR 13)

Veere (OGR 25)

Heerewaarden (OGR 15)

Hoeveel keer zijn we, Willem, Marjan en ik, met z'n drieën op stap geweest? Hoeveel honderden kilometers hebben we in die tijd gereden? En dat allemaal in onze eenvoudige, gele Renault 4. De tochten met de Renault gaven wel eens problemen. Op een tocht naar het oosten brak ergens in het Nijmeegse de versnellingspook af. Op zoek naar een telefoon, een telefoon zien te vinden, telefoneren naar de ANWB, uren wachten op de reparatieauto. De pook werd door een via de telefoon opgeroepen

²⁴ www verwijst naar het album *Waar wij wonen* en OGR naar *Onze groote rivieren*. De volgnummers zijn zoals in het 'Overzicht van de afbeeldingen in *Waar wij wonen*' en idem in *Onze groote rivieren*.

ANWB'er provisorisch gemaakt met een stukje ijzerdraad. Hadden we dat geweten dan hadden we het misschien zelf kunnen doen.

Welke locaties we bezochten, is niet meer te reconstrueren. Ik maakte in die tijd vrijwel geen aantekeningen. Wat ik wel zeker weet, is dat ik in mei 1982 een symposium in Maastricht bezocht. Mijn collega Willem Asman hield daar een lezing; ik was er niet als medewerker van het IMOU, doch als journalist voor het *Chemisch Weekblad*. Het was een van mijn banen om in het levensonderhoud te voorzien.²⁵ We logeerden bij vrienden van mij aan de rand van Maastricht; ik kende ze uit Utrecht. Het was een uiting van de armlastige situatie waar we ons als medewerkers van het IMOU met ons onderzoek in bevonden. Het gebeuren in Maastricht was een symposium van vier dagen. Op een dag dat het programma wat minder interessant leek, nam ik in de middag vrij om wat door de stad te zwerven. Het *Straatje te Maastricht* (OGR 8) uit *Onze groote rivieren* schoot me te binnen. Het was een warme dag en ik maakte er een mooie foto; de eerste in een lange reeks, want vele malen keerde ik terug in dit mooi intact gebleven straatje.

Het straatje te Maastricht, mei 1982

De teksten in mijn agenda's zijn summier of cryptisch, waarschijnlijk in die tijd bijzonder begrijpelijk. Een voorbeeld uit de agenda 1985: bij zaterdag 27 april staat: '→ Limburg'. Met zulke vaagheden komen we niet ver en dan komt het vooral aan op het geheugen. De schaarse foto's uit die tijd kunnen daarbij ook behulpzaam zijn.

Een eerste bezoek aan De Beer

Zo is het zeker dat we op zoek naar De Beer zijn geweest. Natuurlijk niet naar het echte De Beer. Een blik op de topografische kaart had ons al geleerd, dat het natuurmonument bij de aanleg van Europoort verloren was gegaan.²⁶ Nee, het ging om de Kleine Beer, een klein gebiedje aan de zuidkant van De Beer dat aan de expansiedrift van de Rotterdamse haven was ontsnapt. Verloren liepen we op het desolate Europoort, ons afvragend waarvoor die eindeloze grasvlaktes bestemd waren. De Kleine Beer bleek niet toegankelijk; het zag er vanaf de weg alleraardigst uit. Het was een klein eind verder naar Brielle, waar we de kerk intact aantreffen (OGR E). Een andere keer gingen we naar het veer van Eck en Wiel en ontdekten daar dat, zoals Drs. P. al had opgemerkt, er een ene kant en een andere kant was (www B). Een niet onbelangrijke notie, omdat we ons toen realiseerden dat het standpunt van de illustrator van belang was. We bezochten Bekendelle op zoek naar het *Boschlandschap aan de Slinge*.

²⁵ Zoeteman kondigde op het symposium het beleidsvoornemen aan om de emissie van stikstofoxiden, waaraan het autoverkeer een belangrijke bijdrage leverde, drastisch te beperken.

²⁶ Hoewel ik moet toevoegen dat ik vóór het bezoek aan de kaartenkamer er niet van op de hoogte was dat De Beer niet meer bestond.

We verbaasden ons over de welig tierende brandnetels, ongetwijfeld een gevolg van verstoorde grond (www 22). We gingen op weg naar de Duno (OGR 7), waar we een recreatiegebied aantroffen. Tijdens die rit hebben we waarschijnlijk ook *Nieuwe brug bij Nijmegen* bezocht (OGR 1). We verbaasden ons over de mooie staat van de brug. We hadden toen geen kennis over de roerige geschiedenis ervan. Varik werd gemakkelijk gevonden en we waren verbaasd over de treffende gelijkenis met het prentje in het album (OGR 16). Heerewaarden, er niet ver vandaan, bleek grondig veranderd: geen koeien op zandige oevers, zoals zo rustiek afgebeeld op het plaatje (OGR 15). Het Kasteel Waardenburg troffen we ernstig verwaarloosd aan (OGR C). We zochten tevergeefs naar 'Stuwwerk in de Maas' in Noord- en Midden- Limburg (www 7).²⁷ We bezochten de stuwen in Lith, Grave, Cuijk en Sambeek. De reis naar Kessel en Steil pakte beter uit (OGR 14 en 22). Zeker, het landschap was dramatisch veranderd, het riviergezicht zoals op de afbeeldingen troffen we nog steeds gelijkend aan. De komst van ons eerste kind in 1985 betekende het einde van onze Thijssetochten. Er ging een lange tijd overheen voor ons onbekommerde leven en de Thijssetochten weer terugkeerden.

Het nostalgische beeld van Heerewaarden met zandige oevers bleek in het begin van de jaren tachtig niet meer te bestaan.

Aan alles komt een eind

Na ons eerste kind kwam er in 1987 een tweede kind. Eind 1986 werd de groep 'Chemie van de atmosfeer' bij het van de Rijksuniversiteit Utrecht noodgedwongen door Willem Asman en mij opgeheven. Het was voor mij een hele verbetering, want in mijn jaren bij het IMOU was de gemiddelde contractduur drie (3) maanden geweest. Die van mijn collega, die al langer bij het in dienst IMOU was, was het zes (6) maanden.

Ik kreeg het aanbod om bij het Laboratorium voor Luchtonderzoek (LLO) van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieuhygiëne (RIVM) in Bilthoven te komen werken.²⁸ Ik was op dat moment een jaar of vijf correspondent voor het *Chemisch Weekblad* geweest; eerst voor luchtkwaliteit, later milieukwaliteit in het algemeen. Ik had mij daarbij het beknopte schrijven eigen gemaakt. Dit gebeurde wel enigszins onder dwang, want mijn eerste stukken werden van veel kritisch commentaar voorzien door een drietal deskundigen. Ik leerde gelukkig snel en kreeg het journalistiek schrijven redelijk onder de knie. Zoals met veel in het leven, gold ook hier: oefening baart kunst.

²⁷ Eerst in december 2015 werd het dankzij Michel Hensen duidelijk dat het de stuw ten noorden van Roermond moest zijn.

²⁸ Over het hoe en waarom van de ondergang van deze groep, zie het boek *Hun tijd ver vooruit* van Ed Buijsman en Willem Asman dat in 2025 verschijnt.

Gezicht op De Kleine Beer (links) met op de achtergrond links een raffinaderij in Europoort, ca. 1982.

[links] Marjan (zwanger van ons eerste kind) en Willem bij Kessel, 1985.
[rechts] Willem (links) en de auteur met de Renault 4 bij de Duno. Foto Marjan Hermens.

De ervaring met de schrijverij was iets dat mij in mijn nieuwe functie bij het RIVM goed van pas kwam. Mijn hoofdtaak werd projectleider van het Jaarverslag Luchtkwaliteit bij het toenmalige Laboratorium voor Luchtonderzoek (LLO). Ik kreeg daarnaast de verantwoordelijkheid voor het meetnet voor onderzoek naar de chemische samenstelling van neerslag. Dit laatste bleek de opmaat te zijn voor mijn aanstelling eind 1988 als hoofd van de afdeling Operationele Metingen van LLO. De functie hield bovendien in dat ik hoofd werd van het Landelijk Meetnet Luchtkwaliteit, zeg maar het landelijke meetnet voor de meting van luchtverontreiniging in Nederland.

Het duurde tot in 1996, toen was het genoeg voor mij. Niettemin was een van de betere dingen in die ik in mijn leven die ik heb gedaan. Ik raakte als afdelingshoofd een keer overspannen, na een volgende reorganisatie – het was inmiddels de derde in mijn tijd bij het RIVM –. Ik viel, nadat ik was teruggekeerd in de rangen van de ‘gewone’ medewerkers, in een diep, zwart gat. De les die ik had geleerd, was weliswaar laat, maar simpel: er is meer dan werk.

Mijn eerste stap uit de duisternis was een cursus ‘Website bouwen’ bij het Hoger Onderwijs voor Ouderen (HOVO). Ik vond dat ik wat had te melden en meende dat een website daarover een geschikt

vehikel was. Ik was net de vijftig gepasseerd, de leeftijdsgrens om te mogen deelnemen aan cursussen bij HOVO. Ik kwam terecht in een gezelschap cursisten van wie de meesten aanzienlijk ouder waren dan ik. Het waren vrijwel allen mensen die een website wilden maken met de resultaten van hun stamboomonderzoek. Al snel bleek dat de meesten elementaire kennis op computergebied ontbeerden. Het ging daarom traag, maar het hielp mij wel over de drempel heen om een website te bouwen. Een rijk arsenaal aan templates, zoals tegenwoordig, lag op dat moment nog ver achter de horizon. Het was duidelijk dat je vanuit niets moest beginnen. Je bouwde, met enige basale kennis van html, zelf je website.²⁹

Ruimte voor iets nieuws

Het was in de tweede helft van de jaren negentig van de vorige eeuw dat de al eerder genoemde omstandigheden het toelieten om meer tijd beschikbaar te maken. De interesse voor de twee albums waar het ooit allemaal mee begon, laaide weer op. Er was in mijn hoofd ruimte vrijgekomen om oude zaken weer op te pakken. Zo kon het gebeuren dat, als ik toevallig in de buurt van een locatie uit een van de albums kwam, afboog om de situatie ter plekke te onderzoeken en zo mogelijk te fotograferen. Ik moest bijvoorbeeld eens voor een familieaangelegenheid naar Zeeland en gebruikte de gelegenheid voor een bezoek aan de Zuidhavenpoort in Zierikzee (OGR 9) en voor het zicht op Veere (OGR 25). Consequent was ik er echter niet in, want toen ik voor werk eens in Middelburg moest zijn, ging ik wel op zoek naar niet meer in gebruik zijnde meetbehuizingen voor luchtverontreiniging in Zeeland. Ik verzuimde echter om af te buigen voor een blik op de Westerschelde (OGR 1). Net zo verging het bijvoorbeeld bij een werkbezoek aan Deventer, waarbij ik niet op het idee kwam om de IJssel te onderzoeken op mogelijke locaties voor een aantal prenten in *Onze groote rivieren* (OGR D, OGR 17).

Zuidhavenpoort, Zierikzee, OGR 9

Veere, OGR 25

²⁹ De resultaten van deze vroegste fase van mijn website bouwen, is nog te aanschouwen bij het Internet Archive/The Wayback Machine. Zie voor de vroegste vermelding:

<https://web.archive.org/web/20031130141536/http://www.inzichten.nl/>. Dit was op 24 februari 2003.

Op de beginpagina is sprake van *Voortschrijdende Inzichten* nummer 6 (ja ik deed er ook nog een tijdschrift bij). Dat betekent dat de website op dat moment al een aantal jaren bestond, want de website was het uithangbord voor het tijdschrift. Het nulnummer van het tijdschrift dateert van maart 2001.

Dit weinig consequente gedrag was terug te voeren, zo bedacht ik na verloop van tijd, op het onduidelijke beeld van het doel dat Willem en ik in de jaren tachtig voor ogen hadden gehad. In feite was het *geen* beeld. We waren gewoon begonnen en hadden lukraak enkele bestemmingen uitgekozen. We hadden ons gericht op de locaties waarover we gemakkelijk informatie over hadden kunnen vinden. Tot onze verdediging moet ik er wel bij zeggen dat we van veel locaties op de prenten we geen idee hadden waar ze lagen. Een lang telefoongesprek in 1982 met Henricus Rol (1906-1992), de toen enige nog levende illustrator³⁰, had weinig opgeleverd. Mijn belangrijkste doel van het gesprek was om tot een afspraak te komen, iets wat Rol stelselmatig uit de weg ging. Op mijn vragen over locaties op de prenten was hij weinig mededeelzaam. Pas veel later, toen ik met het boek *Een voorrecht om in te leven*³¹ bezig was, begreep ik waarom Rol zo afhoudend was geweest. Dankzij de kranten- en tijdschriftendatabase *Delpher* kreeg ik artikelen onder ogen die veel over het toenmalige gedrag van Rol verhelderden.³²

Aan Willem had ik in de eerste helft van de jaren negentig niets meer. Ons contact was verwaterd. Willem was geheel uit onze vriendenkring verdwenen. Hij had een andere route in het leven gekozen en bleek niet meer voor navraag open te staan. Ik worstelde met opzetten, schreef vooruitlopend op een geschikte vorm vast lange stukken tekst onder het motto 'je weet maar nooit'. Het wilde echter niet vlotten en steeds weer legde ik teksten terzijde. In mijn aantekenboeken zijn mijn worstelingen duidelijk na te lezen, pagina na pagina.

Een artikeltje

Het leek me in de tweede helft van 2002 een goed idee om een aantal plaatsen van de prenten in *Waar wij wonen* en *Onze groote rivieren* te bezoeken. Zodoende hoopte ik weer voeling met het onderwerp te krijgen. Ik noteerde onder de kop 'Hernieuwde bezoeken' een aantal plaatsen die ik wilde aandoen. Het eerste bezoek betrof het Schoonrewoerdse Wiel (www 4) om de simpele reden dat het vlak bij mijn woonplaats ligt. Thijsse schreef erover in zijn enthousiaste (en wat overtrokken) stijl: 'Eén van de allermooiste is die van Schoonrewoerd (4) aan den Diefdijk (www 4).'³³ Zo bezocht ik in oktober 2002 Maastricht (OGR A, OGR 8)³⁴ – om de simpele reden dat ik graag in Maastricht was (en nog steeds graag kom) – en het niet ver daarvan gelegen Elsloo (OGR 5. Thijsse: 'Dat is het schilderachtige Elsloo (5); het ligt waar het Zuid-Limburgs heuvelland dicht tot aan de Maas reikt.').³⁵ In november bezocht ik, voorafgaande aan een bestuursvergadering van de 'Vereniging Vrienden van de Voetveren' in Druten, de sluis bij Sint Andries (OGR 12) en stak even door naar Heerewaarden (OGR 15. Thijsse: 'Heerewaarden (15) zelf is heel merkwaardig, doordat dit dorp hoog en droog vlak aan de rivier ligt, zonder ervan gescheiden te zijn door dijk en uiterwaard.').³⁶ Later, in november van dat

³⁰ De andere waren zijn vader, Cornelis Rol (1877-1963), en Jan Voerman jr. (1890-1976).

³¹ Zie p. 37 e.v.

³² Uit de artikelen kwam duidelijk naar voren dat (Henricus) Rol het als kunstenaar al lang zat was om zoveel jaar na dato nog steeds benaderd (en gezien) te worden als de 'man van de Verkade-plaatjes'. Zie ook bijvoorbeeld A.W. Meihuizen, 2000, *Henricus Rol. Hij schilderde om te leven en leefde om te schilderen*, Post Noorden., p. 41: 'Rol zelf kreeg in de jaren zeventig en tachtig genoeg van het feit dat hij alleen maar werd als "de man van de Verkade-plaatjes" en "Hij had graag gezien dat zijn latere werk net zoveel waardering had gekregen als zijn plaatjes".'

³³ Thijsse 1937, p. 18.

³⁴ OGR verwijst naar het album 'Onze groote rivieren'. De volgnummers zijn zoals in het '[Overzicht van de afbeeldingen in "Onze groote rivieren"](#)'.

³⁵ Thijsse 1938, p. 32.

³⁶ Thijsse 1938, p. 41.

jaar, ging ik naar Nijmegen voor de brug (OGR 1. Thijssen: 'Maar die nieuwe Waalbrug ligt er nu in onverwachte sierlijkheid en blijkt niet alleen welkom te zijn voor de snelle automobielen, [...]').³⁷

Ik besloot in deze tijd om eens te oefenen met als onderwerp één van de prenten. Mijn idee was om een kort artikel te schrijven dat ik als pdf-bestand kon plaatsen op mijn website. Daarvoor had ik in eerste instantie het Schoonrewoerdse Wiel (www 4) en de brug bij Nijmegen (OGR 1) in gedachten. Ik dacht daarbij aan een artikeltje van 1.500 tot 2.000 woorden; daarmee moest het wel lukken. Ik begon echter met een nulnummer dat de twee albums *Waar wij wonen* en *Onze groote rivieren* in algemene termen beschreef; 16 pagina's op A5-formaat. Met het eerste nummer over het wiel bij Schoonrewoerd lukte het zonder problemen en leidde het tot een publicatie: *Het Schoonrewoerdse wiel*.³⁸ De brug bij Nijmegen was echter een ander verhaal. Er viel veel over te vertellen en dat lukte niet in de 1.500 woorden. Deze uitgave bereikte nooit de publicatiefase. Beter ging het met publicatie over de Waal tussen Zaltbommel en Varik: *Een machtig landschap*.³⁹

Wat een wereld!

Na Schoonrewoerd en de Waal leek me dat de prent 'De Beer' (OGR 26) uit *Onze groote rivieren* geschikt was, want het was immers verdwenen. Ik stelde me voor om wat achtergrondinformatie te verzamelen voor het artikel. Ik noteerde vooruitlopend op wat ik dacht te vinden een soort inleiding: 'Deze keer is het nummer geheel gewijd aan één onderwerp: De Beer. Zo fraai behouden als de objecten van de vorige keer, zo volledig verdwenen is De Beer. Niet alles kan blijven, zoals het was en uiteindelijk verdwijnt bijna alles. Toch is het verdwijnen van De Beer van een apart soort, zoals u kunt lezen in dit tweede deel van PANORAMA.'⁴⁰ Ik maakte zelfs een opzetje voor de indeling van het verhaal. Het bleek een onnozele gedachte, want ik wist immers al op basis van het onderzoek van Willem en mij eind jaren zeventig dat De Beer was ondergegaan door de uitbreiding van de Rotterdamse haven. Als voorbereiding ging ik op 4 januari 2002 naar Europoort. Mijn herinnering aan het gebied, dat Willem en ik twintig jaar eerder bezocht, was fragmentarisch. Als voorbereiding zette ik een aantal vragen uit naar aanleiding van informatie die ik op internet had gevonden. Ik vroeg het Havenbedrijf Rotterdam om jaartallen over de havenuitbreiding.

[links] Het inleidende, nulnummer.
[midden] De eerste publicatie in de reeks, over het Schoonrewoerdse wiel.
[rechts] De tweede uitgave over de Waal tussen Zaltbommel en Varik.

³⁷ Thijssen 1938, p. 25.

³⁸ Zie https://thijssen.inzichten.nl/publicaties/teksten_intro.html.

³⁹ Zie https://thijssen.inzichten.nl/publicaties/teksten_intro.html.

⁴⁰ 'Creatieve processen, deel 1, p. 3.

Ik belde de KNNV Den Haag op, omdat ik op internet had gezien dat er in november 2002 een lezing over De Beer door iemand was gehouden. Ze konden mij vertellen dat de lezing was verplaatst naar een andere datum en, belangrijker, wie de lezing zou geven. Het bleek om Jan Koolen uit Dordrecht te gaan; de organisatie gaven mij een telefoonnummer én het adres. Ik belde de heer Koolen, zoals ik hem toen nog aansprak, op, trof hem niet thuis. Daarom sprak ik een voicemail bericht in. Hij belde twee dagen later terug en sprak honderduit over zijn (zeer geliefde, zo bleek) De Beer. Hij vertelde me over zijn omvangrijke foto- en dia-archief en gaf me allerlei nuttige informatie over bronnen die ik kon raadplegen. Het voelde als een veelbelovend begin.

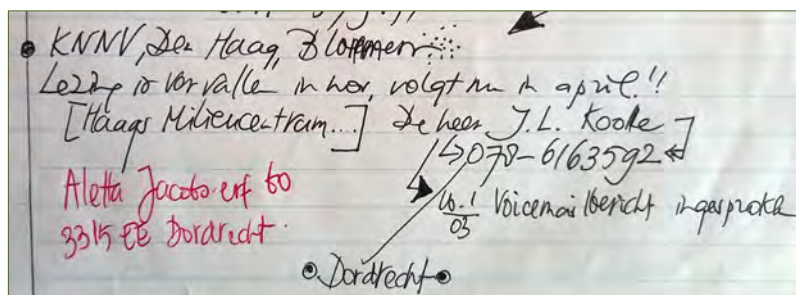
Ik had bovendien ontdekt dat er in het Streekarchief Voorne-Putten in Brielle informatie moest zijn te vinden. En zo kon het gebeuren dat ik 23 januari 2002 voor het eerste van mijn leven voet in een archief zette. Ik kwam daar binnen in een kleine ruimte die werd bevolkt door mannen die allen ouder waren dan ik. Ik vervoegde me bij Bob Benschop die mij door een van de mannen was aangewezen als een medewerker van het archief. Hij legde mij uit hoe ik stukken kon aanvragen. Hij haalde ze dan vervolgens voor mij. Bob was bijzonder behulpzaam.⁴¹ Ik mocht aan een tafeltje plaatsnemen en de stukken werden me gebracht. Ik trof in de archivalia het informatieboekje van de Stichting Natuurmonument De Beer, de uitgave *Tussen Waterweg en Haringvliet* van de Rotary Club Brielle, het eerste deel van het boek P. Lucas, conservator bij het Gemeentearchief Rotterdam, over de aanleg van Europoort, het proefschrift van De Goey en de publicatie van Hans Sakkers over de door de Duitse bezettingsmacht aangelegde versterkingen op De Beer aan. Ik voelde me als een kind in een snoepwinkel: wat een informatie! Uren was ik zoet met verwerking van de voor mij volkomen nieuwe informatie. Mijn aantekeningen van het bezoek beslaan vier pagina's. Tijdens de aanvragen voor nieuw archiefmateriaal had ik tijd om de bibliotheek te bekijken en die bleek ook bijzonder nuttige informatie te bevatten. Zo kwam ik er ook de boekjes van Jo Bergwerff tegen met de titel *Rozenburg in oude ansichten*, twaalf (12!) delen in totaal.

Een van de delen van
Rozenburg in oude ansichten.

Ook het boekje *Keetmeisje in Europoort* van mevrouw Van der Nol-Spoor, opgetekend door dezelfde Jo Bergwerff, kwam ik er tegen. Ik noteerde aan het eind van de middag over de boeken in de bibliotheek: 'Niet goed bekeken, het was 16 uur.' Terug naar huis kwam ik de drukte rond Rotterdam terecht. In een van de files kreeg ik het onrustige, later overgaand in een overweldigend gevoel dat een simpel artikeltje over dit onderwerp wel eens te weinig, te bescheiden kon zijn. Aan een boek dacht ik toen in de verste verten nog niet.

⁴¹ Bij een bezoek aan het Streekarchief op 6 november 2023 kwam ik Bob toevallig tegen. Hij vertelde mij dat hij op 1 januari 2002 was begonnen aan deze baan.

Een deel van een pagina uit het aantekenboek met aantekeningen over Jan Koolen, toen nog foutief als Kooke genoteerd. Uit *Creatieve processen*, deel 1, p. 9.

Een tussendoortje

Het werd mij wel zwaar te moede, want ik was ook druk bezig met een onderzoek voor een boek over de geschiedenis van het meetnet luchtkwaliteit bij het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM). Daarvoor had ik dankzij een goede kennis op de archiefafdeling toegang gekregen tot het semi-statisch archief van het RIVM. Ik had in die tijd een niet al te drukke baan en kon er af en toe een aantal uurtjes aan besteden. Dat gebeurde in een apart gebouwtje waar het archief was opgeslagen en waar ik zonder toezicht ongestoord kon werken.

Terugkijkend was het een raadsel hoe ik dat allemaal voor elkaar kreeg. Ik werkte niet op vrijdag, ik ging dan óf naar een archief óf ik had telefonisch contact met wie ik wilde bezoeken óf had lange, informatieve telefoongesprekken. En ook nog onderzoek doen voor de geschiedenis van het meetnet luchtkwaliteit. Het was een geluk dat mijn vroegere laboratoriumhoofd, Klaas van Egmond, inmiddels was opgeklommen tot lid van de directie van het RIVM. Nu zijn leden van de directie op een hiërarchisch instituut als het RIVM in principe niet goed benaderbaar. In ieder geval wordt een directe benadering van directieleden als ongepast beschouwd. Door te verwijzen naar mijn goede relatie met het vroegere hoofd kon ik zijn secretaresse, Henny van Konkelenberg, ervan te overtuigen dat een afspraak moest kunnen. Als verder argument voerde ik verder aan dat het luchtmeetnet altijd zijn grote interesse had gehad.⁴² Ik had op dat moment mijn manuscript vrijwel af. Een afspraak werd gemaakt en ik stuurde mijn manuscript naar Henny. Een paar weken later was onze afspraak; ik had een uur toebedeeld gekregen. De ontmoeting had een informeel karakter, zo was hij wel. Het was 'Klaas' en 'Ed'.⁴³ Hij had mijn manuscript geheel gelezen en slechts een paar opmerkingen. Ik wist dat zijn kanttekeningen betrekking hadden op zijn verleden als laboratoriumhoofd.

Tot mijn verrassing zegde hij toe dat de studio van het RIVM de opmaak deed.⁴⁴ Bovendien kwamen de kosten voor drukken geheel voor rekening van het instituut, liet Klaas me weten. Daar had ik niet op ingezet; ik had met de zegen van het RIVM gedacht om het in eigen beheer uit te geven. De opmaak en de druk waren soepel verlopende processen. Klaas meende dat de presentatie van het boek op het

⁴² Waarvan geen woord was gelogen. Op basis van mijn vroegere functie als hoofd van het meetnet had ik ook aangevoerd dat deze functie me had mogelijk gemaakt om het werk ook van binnenuit te kunnen beoordelen. Zo had ik in die functie alle meetpunten van het meetnet bezocht, toen nog zo'n 100. Ik was hiervoor dagen op pad met technici die mij wegwijst maakten in de nikken en grillen van de meetapparatuur.

⁴³ 'Klaas' staat voor Klaas van Egmond, lid van de directie van het RIVM (1988-2004). Later werd hij directeur van het Milieu- en Natuurplanbureau (MNP, 2004-2008), waaruit door een fusie met het Ruimtelijk Planbureau het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) ontstond. Daarna werd hij hoogleraar aan de universiteit van Utrecht.

⁴⁴ De zogeheten studio was het onderdeel dat de opmaak van alle publicaties van het RIVM verzorgde.

RIVM moest gebeuren. Hij vond ook dat de boekpresentatie het karakter van een reünie moest hebben. Het werd op 11 april 2003 een mooie bijeenkomst, zorgvuldig georganiseerd en geregisseerd door Henny. Het reüniekarakter was ingevuld door vooral de vroegere medewerkers te informeren over de huidige stand van zaken in het luchtonderzoek. De fotograaf van het RIVM maakte foto's. Alle aanwezigen kregen een exemplaar van het boek. Ik hield zelf een korte inleiding en werd op de bijeenkomst vergezeld door mijn vrouw en onze twee dochters. Er was slechts een minpuntje aan deze feestelijke bijeenkomst. Ik kon het boek helaas niet uitreiken aan de persoon die daar het meest voor in aanmerking kwam, Henk Boelhouwer.⁴⁵

[links] Ed Buijsman geeft een inleiding op zijn boek. Op de achtergrond een van de beelden uit de presentatie over 'mannen met rekenlinialen' en 'mannen met laarzen' als eerbetoon aan de eerste generatie technici.

[rechts] De voorzijde van een *Er zij een meetnet*

Daar wil ik meer van

Ik had voor mijn onderzoek naar De Beer na het bezoek aan het Streekarchief in Brielle nog meer ontdekt. Ik was op het spoor gekomen van de Heimans & Thijssse Stichting (ik noteerde 'wat doet deze stichting?'), van Cees Lievaart (notitie: 'afpraak maken.'), een voormalig journalist in Rozenburg en ik had telefonisch contact met Natuurmonumenten in 's-Graveland.⁴⁶ Begin februari ging ik naar de Heimans & Thijssse Stichting in Amsterdam. Daar werd ik na een telefoongesprek en e-mailverkeer in de bibliotheek vriendelijk ontvangen door René van Hees. Hij had van alles voor mij klaar gelegd, waaronder de tweedelige afstudeerscriptie van Van der Kloot, een kaart van De Beer (met de aantekening 'Geschenk van W. Korfmaker, beheerder van De Beer'), krantenartikelen, informatieboekjes van de stichting Natuurmonument De Beer, verslagen van enige bestuursvergaderingen (Mijn aantekening: 'wat voor soort mensen zaten er in het bestuur?') en nog veel meer. Zoals in het archief in Brielle verging het mij ook bij de Heimans & Thijssse Stichting: alles was óf nieuw óf vulde aan.

Een week later ging ik opnieuw naar het archief in Brielle en combineerde dat met een bezoek aan Cees Lievaart in Rozenburg. Deze bezoeken leerden mij dat ik een leeg vat was, dat nodig gevuld

⁴⁵ Ik had het eerste exemplaar graag aan hem willen uitreiken, mijn voorganger als hoofd van de afdeling Operationele Metingen. Hij was mij erg behulpzaam geweest in mijn onderzoek voor het boek. Hij liet mij weten om hem moverende redenen 'na zijn pensioen nooit meer binnen gezichtsafstand van de schoorsteen van het RIVM te komen' en daar heeft hij zich aan gehouden. Dit had alles te maken met een reorganisatie van de afdeling Operationele Metingen in het begin van de jaren tachtig, waarbij veel technici op een zijspoor werden gezet. Hierin had Klaas van Egmond als toenmalig laboratoriumhoofd een sturende rol in gespeeld.

⁴⁶ Cees noemde ik lange tijd nog Cornelis.

moest worden. Ik was in de veronderstelling dat op basis van wat ik in het archief in van de Heimans & Thijssse Stichting had gevonden dat Natuurmonumenten de rechtsopvolger van de Stichting Natuurmonument De Beer was. Het had nogal wat voeten in de aarde om bij de bibliotheek van Natuurmonumenten tot een afspraak te komen. Medio februari kon ik er terecht. Mooier kon het niet, want ze bleken er vele verslagen van de bestuursvergaderingen te hebben. Ik noteerde naast saillante punten uit de bestuursvergaderingen fraaie details als: 'uitvouwbare wandelkaart f 0,85⁴⁷', fotokaarten f 0,13 en een mapje met snapshots f 1,00', 'in De Blencken is een speciale bestuurskamer ingericht' en er is een vakantieverblijf voor 'de ongrijpbare jeugd' voor 'opvoeden tot gemeenschapszin'. Een medewerker van het archief liet me weten dat het archief van de stichting bewaard was gebleven. Daarvoor moest ik in Amsterdam in het Gemeentearchief zijn. Ze adviseerde me het boekje van Agathe Fris, *Honderd meter groene archieven*, aan te schaffen. Het was een boekje over de archieven van Natuurmonumenten in het archief in Amsterdam. Ik trof in dat boekje inderdaad het archief van de Stichting Natuurmonument De Beer aan dat in het Gemeentearchief Amsterdam kon worden geraadpleegd.

Naar Amsterdam

Het Gemeentearchief Amsterdam bevond zich in deze tijd aan de Amsteldijk in een statig pand, op loopafstand van het station Amsterdam-Amstel.⁴⁸ De eerste keer dat ik er binnentrad, moest ik me melden bij een strenge dame (het ontbrak er nog maar aan dat ze een knotje had). Zij zat op een verhoging en keek daardoor op mij neer: 'Eerst een foto maken, voor de archiefpas.' Ze legde me uit dat er sinds kort een archiefpas bestond die toegang gaf tot alle archiefinstellingen in Nederland. Als argeloze nieuwkomer in de archiefwereld, leek me dat een mooi besluit. Ik verbaasde me erover dat ik in Brielle niemand over een archiefpas gehoord. Ik ging op de foto en na een paar minuten had ik het kleinood in mijn handen. Overal toegang! Ik prees de archiefwereld met zo'n vooruitstrevend idee.⁴⁹ Nu naar binnen, op zoek naar een medewerker die me wegwijs kon maken. Dit was wel even iets anders dan in het archief in Brielle.

Ik wist waarnaar ik op zoek was; daarom had ik een gevoel van ongeduld. De medewerker die mij op weg moest helpen, nam er de tijd voor. Hij vertelde me over het fenomeen tafelnummer, over de aanvraagprocedure, over toegangs- en inventarisnummer, over de wachttijd voor de aangevraagde stukken en, het belangrijkste, de mappen met de archiefinhoud. De laatste moest ik eerst doornemen en vervolgens de nummers noteren van wat ik wilde aanvragen. Ik noemde het vanwege de uitgebreidheid van de toelichting de 'toeristische route'.⁵⁰ Ik kreeg een tafelnummer en kon stukken aanvragen in een soort kelderverdieping in het archief, want daar was de studiezaal. Vele tafels met overwegend mannen die stapels stukken bestudeerden. Er heerste een gepaste rust die slechts werd onderbroken door het geritsel van papier en getik op laptops. Archiefmedewerkers liepen af en aan voor allerlei hand-en-spandiensten: stukken uitreiken, kopieën maken. Als je stukken klaarstonden, kwam er op een overzichtsbord het tafelnummer te staan. Toen ik eindelijk de aangevraagde stukken

⁴⁷ Deze heb ik tot op de dag van vandaag niet kunnen achterhalen.

⁴⁸ Dit speelde zich af in 2003. Het archief was gevestigd in het voormalige Raadhuis van Nieuwer-Amstel.

⁴⁹ Dat er wel een en ander viel af te dingen op zo'n 'nationale' pas, ontdekte ik later.

⁵⁰ Het was in 2002. Het digitale tijdperk was nog net niet aangebroken.

De studiezaal in het (toen nog) Gemeentearchief Amsterdam op de oude locatie aan de Amsteldijk.
Links de opslag van de stukken waarvan gebruikers hadden aangegeven dat ze ze nogmaals wilden raadplegen.
Foto Stadsarchief Amsterdam.

kon inzien, verging het me zoals in het archief in Brielle, maar dan in de overtreffende trap. Dit was werkelijk een mer à boire. Een week later was ik er weer; het was het begin van vele bezoeken aan dit archief. En niet alleen in dit archief ging ik op onderzoek uit. Het was het begin van een liefde, een liefde voor archiefonderzoek. Ik kwam bij mijn zoektocht naar informatie over De Beer in de loop van de jaren ook in het Noord-Brabants Archief in Den Bosch, uiteraard het Nationaal Archief in Den Haag, het Gemeentearchief Rotterdam, het Internationale Instituut voor Sociale Geschiedenis in Amsterdam ('Het archief dat u wilt inzien, wordt op dit moment geïnteriseerd. Bij uitzondering kunt u het, nadat u een verzoek hebt ingediend, *mogelijk* raadplegen' [cursivering EB]), het Gelders Archief ('wij doen niet aan de archiefpas'), het Archief van Defensie in Rijswijk ('Ik maak graag kopieën voor u. Het kost niets.') en het gemeentearchief Delft ('Nationale archiefpas? Wij hebben een eigen pasje; die is levenslang geldig').⁵¹ Ik loop echter op de zaken vooruit; deze archieven komen later aan de orde.

⁵¹ Voor een overzicht van bezochte archieven zie de Bijlage

Mensen

Begin maart 2004 was eindelijk de dag dat ik bij Jan Koolen in Dordrecht op bezoek ging. Bij binnenkomst in de woonkamer viel ik van de ene verbazing in de andere. Jan had een uitgebreide dia-opstelling opgetuigd met twee projectoren en een groot scherm: 'Zo geef ik altijd mijn lezingen, met twee projectoren. Ik heb wat dia's voor je geselecteerd.' Mijn verbazing gold ook voor de opgetaste en uitgestalde naturalia. Het zou in een natuurhistorisch museum niet hebben misstaan. Hoge kasten, geheel gevuld én vitrines met fraai glaswerk. Jan: 'Ik verzamel ook glaskunst.' Jan liet mij, volgens mijn aantekeningen, zo'n 300 dia's zien en voorzag deze van een uitgebreide toelichting. Na de vertoning van de dia's – waarbij ik me licht uitgeput voelde – liet hij me vele krantenartikelen en een origineel mapje met 12 kleine foto's van De Beer zien.⁵² Hij attendeerde me op het blad *Natuur en Landschap* van de Contactcommissie en hij verwees naar een aantal boeken, waaronder *Het Vogeleiland*.⁵³

Medio februari 2003 ging ik opnieuw naar het Streekarchief Voorne-Putten in Brielle. Ik vond in de bibliotheek het boekje *Keetmeisje in Europoort*, over de belevenissen van een jonge vrouw, opgetekend door Jo Bergwerff. Verder vond ik in het archief veel andere publicaties, toespraken van Van Walsum en tijdschriftartikelen. In de publicatie *De ontwikkeling van het westen des lands* zag ik op een kaart tot mijn verbazing de 'natuurwetenschappelijk belangrijke terreinen', waaronder De Beer niet was begrepen.⁵⁴

Kort daarna bezocht ik Cees Lievaart in Rozenburg. Hij ontving me vriendelijk in zijn huis met een klassiek Hollands interieur. Wij namen plaats aan de tafel waarop een persje (of iets vergelijkbaars) lag. Cees vertelde me dat hij een gepensioneerd journalist was en uit hoofde van die functie veel wist van het

Rozenburgse én van het Rotterdamse. Cees deed nuttige suggesties: het houten huisje van Willem Pols aan de Dintelhavenweg, dat de havenbaronnen als uitgangsbasis gebruikten, het huisje van Wabe Korfmaker aan de Krimweg, het puntje van de Maasvlakte dat per auto bereikbaar was, enzovoorts.

Gerard Ouweneel had via e-mail gereageerd op een oproep die ik in december 2002 in het blad *Natura* van de Koninklijke Natuurhistorische Vereniging had gedaan. Gerard reageerde met een e-mail; hij was een van de weinigen. Het duurde echter tot in maart 2004, voordat we elkaar zouden ontmoeten. Gerard stond erop bij mij op bezoek te komen. 'Ik rijd graag auto', zo liet hij me weten.

Ik kreeg allerhande suggesties over te benaderen personen aangereikt. Zo werd ik geattendeerd op Ruud Vlek, Peter Meininger en Norman Deans van Swelm.⁵⁵ De laatste twee hadden samen met Floor Arts het prachtige en goed gedocumenteerde boek *Kustbroedvogels van het Noordelijke Deltagebied* geschreven.

Oproep in het laatste nummer in 2003 van het tijdschrift *Natura*.

⁵² Het betrof een met 12 'snapshots' (9×7 cm), eerste serie, uitgave Stichting Natuurmonument De Beer. Later schonk Jan dat aan mij.

⁵³ Voluit de Contactcommissie voor Natuur- en Landschapsbescherming.

⁵⁴ Het was niet mijn laatste verbazing. Er volgde er nog vele. Wat ik bijvoorbeeld toen nog niet wist, was dat de eerste auteur later voorzitter van het bestuur van de Stichting Natuurmonument De Beer werd.

⁵⁵ Later Norman Deans van Swelm.

Gerard Ouweeneel, heeft ervaring van Van Beers
vogelaar, schrijver over vogels en Tothel, opgevochten gebied.
Koster 17, 3299 BT Maarsdam. afspraken in bet.
078-6762198. Wederzijns

Aantekeningen over Gerard Ouweeneel. Uit *Creatieve processen*, deel 1, p. 9.

Ed Buijsman

Van: Ouweeneel [ouweneel@introweb.nl]
Verzonden: zondag 14 december 2003 12:35
Aan: e.buijsman@hccnet.nl
Onderwerp: De Beer

Geachte heer

Men attendeerde mij op uw oproep in Natura, waarin u vraagt om gegevens over De Beer. Natuurlijk weet ik niet waarover u reeds beschikt. Sinds circa 1951 tot 'het einde' bezocht ik De Beer regelmatig, speciaal voor vogels. Waarnemingen dienaangaande heb ik vastgelegd. Daarnaast beschik ik over de een aantal foto's gemaakt door Frans Kooymans, welk materiaal ik koester. Ook weet ik van enkele andere personen die wel informatie kunnen verstrekken. Mag ik weten wat uw plannen zijn?
Ik hoor graag en veel succes
Gerard Ouweeneel

De email waarmee Gerard Ouweeneel in december 2003 reageerde op mijn oproep in het blad *Natura*.

Ik had een baan, mijn tijd was daarom beperkt. Mijn plan was om Ruud Vlek te bellen, zover kwam het echter niet. Hij belde mij. Ook hij deed vele suggesties. Hij attendeerde mij bijvoorbeeld op de zoon van Simon de Waard, Hans, die in Capelle aan den IJssel woonde.

Zelf kwam ik door een ouderwetse brief Van der Kloet op het spoor, nadat ik in het telefoonboek zijn adres had gevonden. Ik was zijn naam diverse malen tegengekomen. Hij had in 1935 voor zijn studie aan de Landbouwhogeschool in Wageningen een tweedelige scriptie over de plantengroei op De Beer geschreven. Hij had vriendelijk op mijn brief geantwoord en wilde mij graag te woord staan. In september 2003 ging ik bij hem op bezoek. Het bleek dat hij in een klein huisje achter in de tuin bij zijn zoon woonde. Deze zoon woonde zelf in een kapitaal vrijstaand huis.⁵⁶ Van der Kloet vertelde mij zeer uitgebreid over zijn

263) Peter Meijer, auteur van...
RIKZ Middelburg
0118-672200
672331 → direct
06-2246255 → mobtel.
Ook contact opnemen met
Norman van Swelm 0181-484816
Ruud Vlek 020-6277024
belt zelf op 1.4
via Keijmans &
Thijssen Stadsing.
Schipperweg 26
3233CL Oostvoorne
Schipperweg 302 II
1012 VX Amsterdam.

Deel van pagina 79 uit 'Creatieve processen', deel 1.

⁵⁶ Wie Bosch en Duin kent, weet wat ik bedoel. Het is zogeheten 'op stand'. Wie niet met deze situatie bekend is, raadplege Google Street View op een indruk op te doen.

carrière in de natuurbescherming.⁵⁷ Toen al hield de kwestie van de inpoldering van het zuidelijk deel van De Beer tijdens de Tweede Wereldoorlog mij bezig. Ik was het tegengekomen in de verslagen van de het bestuur van de Stichting Natuurmonument De Beer. Ik vroeg Van der Kloet ernaar. Hij sprak vaagjes over een 'kwestie'; het was vooral voor de voedselvoorziening bedoeld. Verder werd ik in dit aspect niet wijzer van hem. Hij had in de jaren veertig als gedelegeerd lid in het bestuur gezeten. Hij vertrouwde me toe dat Jacob Bakker de bijnaam de 'schele' had en Hendrik Bakker de 'steile' werd genoemd.⁵⁸ Tot mijn verrassing liet hij me weten dat hij ook op De Beer had gefilmd, kort weliswaar, maar toch. Het filmpje kostte me later nog de nodige hoofdbrekens.

In november 2003 was ik voor het eerst in (toen nog) het Gemeentearchief Rotterdam. Daar bekeek ik de film van Simon de Waard over De Beer. Ik maakte er twee pagina's aantekeningen van. Ik noteerde het volgende: 'Zonder geluid! Opgedragen aan het bestuur, treinreis naar HvH, vuurtoren, bootje Prins, De Blencken, Korfmaker controleert, Bergeenden, Kievitenplas?, gebouwen?, nest met eieren, duinpad, zilte waterranonkel, het Breed (domein van de watervogels), kievit, tureluur, kemphaan, grutto, eidereend, Scheurpolder, Pols met honden, Buitenplas met visdiefjes, kokmeeuwen, grote sterns.' En op deze manier twee pagina's vol.

Merkwaardige toestanden

Mijn zoektocht naar informatie bracht mij soms in onverwachte situaties. Zo bezocht ik de bibliotheek van de faculteit Diergeneeskunde van de Rijksuniversiteit Utrecht. Daar bleken zich de volledige jaargangen van *Natuur en landschap*, het blad van de Contact-Commissie voor Natuur- en Landschapsbescherming, te bevinden. Ik werd er argwanend bekeken; ik was noch student noch werd ik herkend als medewerker. Merkwaardiger was mijn contact met het Ministerie van Defensie. Ik had van Norman Deans van Swelm vernomen dat zich daar in de bibliotheek archiefmateriaal over De Beer bevond. Bij een eerste telefonisch contact in maart 2013 kreeg ik te horen dat ik een brief met een verzoek moest schrijven; daarin moest de opmerking staan dat het om De Beer ging. In juni belde ik weer eens, omdat ik niets had gehoord. Medewerkers bleken met vakantie en iemand die zich voorstelde als cheffin gaf mij het advies om een afspraak te maken.⁵⁹ En zo geschiede. De volgende dag belde de cheffin mij terug dat wat ik zocht ook kon worden gekopieerd. Ik moest er wel weer brief voor aan het ministerie sturen met daarin een verklaring dat het om archiefonderzoek ging. Een week later viel een envelop met een dik pak papier op de mat. Bij lezing was ik verbaasd, want het ging grotendeels over jachtopziener Willem Pols en een beetje over de konijnen. Er kwam het beeld uit naar voren dat Pols in de oorlog fout zou zijn geweest door samen te werken met de Duitse bezetter. Er zat echter ook ontlastend materiaal bij. Zo genuanceerd kwam het in het boek terecht.⁶⁰ De konijnen komen aan bod, omdat tijdens de oorlog het zuidelijke deel van De Beer, het Rietmoeras, was ingepolderd. Daardoor kwam over een grotere lengte contact tot stand tussen de Scheurpolder en

⁵⁷ Van der Kloet had in de jaren vijftig en zestig een belangrijke rol in de Nederlandse natuurbeschermingswereld gespeeld. Zie o.a. H.P. Gorter, 1986, *Ruimte voor natuur*, Vereniging Natuurmonumenten 's Graveland, H.J. van der Windt, 1995, *En dan: wat is natuur nog in dit land?*, Boom Amsterdam en J. Dekker, 2002, *Dynamiek in de Nederlandse natuurbescherming*, Universiteit Utrecht.

⁵⁸ Jacob Bakker zat vanaf het begin van de stichting (1936) in het bestuur; Hendrik Bakker kwam in 1947 in het bestuur.

⁵⁹ In mijn aantekeningen staat inderdaad 'cheffin'. Ambtenaren: ik was er allergisch voor, hoewel ik er zelf een was.

⁶⁰ Het kwam me, nadat het boek was verschenen, echter wel op een boos telefoontje van Cees Pols, de zoon van Willem Pols, te staan. Uit verder archiefonderzoek in 2022 werd duidelijk dat het nog genuanceerder lag. Zie daarvoor over [Willem Pols](#) op de website over natuurmonument De Beer.

natuurmonument De Beer. De konijnen konden daardoor vanuit het natuurmonument gemakkelijk in de Scheurpolder komen. De gevolgen lieten zich raden: de boeren in de Scheurpolder klaagden steen en been over de vraat van hun gewassen.

Meer mensen

Tussen deze perikelen door voerde ik telefoongesprekken met Frans Beekman, oud-leraar aardrijkskunde die onderzoek deed naar de historische geografie van Schouwen en die allerhande suggesties deed, o.a. voor mogelijke uitgeverijen, Peter Paalvast, die bezig was met een promotie-onderzoek, Anton van Haperen van Staatsbosbeheer, Jan van Sprengen van het Ministerie van Financiën, Hans Haven, die mij een zending van zijn publicaties toezegde, Jan Pet van Beeld & Geluid, die de film van Wim van der Kloet wilde digitaliseren, Loes van Harreveld van het Nederlands Fotomuseum aan wie ik de diafilm van Simon de Waard over De Beer had geschonken, Nina Smits, die de beschikking had over oude PQ's van De Beer,⁶¹ Nettie Westhof-de Joncheere, die wilde vertellen over het werk van haar man op De Beer, Henk Vogelzang, die me liet weten over de honderden dia's die hij had van De Beer, Herman Kortekaas, die al vanaf 1951 op De Beer had gefotografeerd, Herman Nuijen, die mij verblijdde met een dienstregeling van het bootje van Prins plus een toegangsbewijs, Adrie Pols-de Visser, secretaris van de vereniging *Oud-Rozenburg*, die mij kopieën van verhalen over Willem Pols stuurde, Paul Bogaers, fotograaf, die in opdracht van het Nederlands Fotomuseum werkte aan een fotoboek over De Beer, Cees Lievaart, die mij beloofde om contact met Maarten Bakelaar te leggen. Maarten was de voormalig hulpwaker op De Beer; Cees sprak van een 'excentriekeling'.

In maart 2003 was het zover: ik kreeg Gerard Ouweeneel bij mij thuis op bezoek. Hij stond voor de deur en toen ik opendeed zag ik een rijzige man. Hij was zeker een kop groter dan ik.⁶² Op zijn beurt was Gerard na een tijd heen-en-weergepraat onder de indruk van wat ik in die korte tijd voor informatie had bijeengegaaard. Ook de foto's die ik hem liet zien over De Beer in de oorlog dwongen bij hem respect af. Hij vertrouwde mij in de loop van het gesprek toe dat hij zelf een boek over De Beer had willen schrijven. Marjan, mijn echtgenote, kwam die avond later, terwijl Gerard en ik aan de wijn zaten. Gerard had zijn zegen uitgesproken – die ik niet nodig dacht te hebben, maar later bleek bijzonder behulpzaam te zijn – en zegde alle hulp toe. Gerard liet zich van een kant zien die mij kon bekoren. Hij was charmant tegen mijn vrouw om niet te zeggen dat hij haar voor zich innam, zo vertrouwde ze me later toe.

Gerard zette zich bijzonder in voor mijn project. Hij deed veel moeite om familieleden van Wabe Korfmaker te vinden. Hij vond de tweede vrouw van Korfmaker in een verzorgingstehuis in Renesse. De dame in kwestie bleek dementerend te zijn, ze was af en toe nog zo goed bij zinnen dat Gerard interessante zaken te weten kwam. Zo hoorde hij over de verblijfplaatsen van de oudste zoon, Piet, uit het eerste huwelijk van Korfmaker en over de dochter, Anneke, uit het tweede huwelijk.

Het eerste gezamenlijke bezoek van Gerard en mij was in juni 2004 aan Anneke in Zuidland. Tot mijn verrassing vertrok ik er met een verzameling foto's en bovendien dia's die haar vader op De Beer had gemaakt. Half juli 2004 reden Gerard en ik in zijn Volvo naar Bolsward, waar Piet Korfmaker woonde.⁶³ Wij werden allerhartelijkst ontvangen door Piet en zijn vrouw Tinie. Piet vertelde honderduit over De Beer en daaromtrent, sprong van de hak op de tak, daarbij af en toe aangevuld

⁶¹ PQ's zijn Permanente Kwadraten die dienen om vegetatieopnamen in vaste proefvlakken te doen. [Het is](#) een methode om op een precieze manier veranderingen in soortensamenstelling in de tijd te volgen op een specifieke plek.

⁶² Ik ben 1,70 meter, niet bepaald een rijzige man. Op de middelbare school had ik de bijnaam 'Mickey'.

⁶³ Het zou niet de laatste keer zijn dat ik bemerkte dat Gerard inderdaad graag auto rijdt.

door Tinie. Hij vertelde dat hij een goede vriend was van Maarten Bakelaar, dat Maarten helaas 'slecht aanspreekbaar' was en op dat moment 'aan de slangetjes' zat. Piet gaf ons adres en telefoonnummer van Maarten, daaraan toevoegend de mededeling dat hij 'eigen dia's had'. Ook van anderen in Rozenburg gaf hij adressen en telefoonnummers en deed bovendien de toezegging dat hij deze mensen wilde inlichten over ons bezoek en onze missie. Piet vertelde uitgebreid over de familie-samenstelling en noemde daarbij de dochter uit het tweede huwelijk van Korfmaker. Nu wist ik, na het bezoek aan Anneke een en ander over de familieperikelen, Bovendien was het mij al gebleken uit de bestuursverslagen van de Stichting Natuurmonument De Beer dat Wabe Korfmaker een tweede keer was getrouwd. Tinie vertrouwde me toe – Piet was in de keuken bezig met versnaperingen – dat Korfmaker uit een zeer muzikale familie afkomstig was en dat hij een hoge tenorstem had. Het meest verrassend van de hele onderneming deed zich voor aan het eind, toen Piet liet weten dat hij veel dia's van zijn vader had. Hij wilde de dia's graag meegeven. Het was een wonderlijke ontknoping van een bijzondere ontmoeting, toen Gerard en ik terugreden met een lading dia's achter in de kofferbak.

Een boek?

In november 2003 leerde ik via mijn contacten in de natuurwereld ook Frans Beekman kennen. In december 2003 ging ik, op aanraden van Frans, op bezoek bij uitgeverij Matrijs. De uitgeverij was in de Lange Nieuwstraat in Utrecht, vanaf Houten, waar ik woon, een korte afstand. Er was voorafgaande aan de afspraak enig e-mailverkeer geweest. De dag van de afspraak was een zonovergoten dag, wel koud. Het was in de ochtend en de zon zorgde voor een diffuus licht in de straat.⁶⁴ Parkeren kon toen nog tegen een schappelijk tarief vlak bij de uitgeverij. Toine Maas, de directeur, nam er alle tijd voor. Het gesprek was weinig bemoedigend. Toine sprak over '100 manuscripten leiden tot 20 boeken' en 'financiële ondersteuning is gewenst'. 'Waar ben ik aan begonnen', zo vroeg ik me na afloop af. Een maand later was ik opnieuw bij Toine; deze keer maakte hij een berekening voor me. Uitgaande van een standaardformaat, zoals dat door zijn uitgeverij werd gehanteerd én een oplage van 1.500 exemplaren, kwam hij op een voor mij onnavolgbare wijze tot een 'exploitatietekort' van € 22.500. Het begrip was mij uit het vorige gesprek bekend. Daar betekende dat ik voor dit bedrag, zoals hij het noemde 'financiële ondersteuning' moest zien te vinden.

Een comité

Ik meende erg goed aan te doen om de boekproductie en vooral de fondsenwerving te ondersteunen door de inrichting van een Comité van Aanbeveling. Ik benaderde in eerste instantie Gerard Ouweneel en Frans Beekman; zij wilden zeker mee doen. Verder wist ik, vooral op aanraden van Frans en Gerard, Marc Jansen, op dat moment directeur van de *Stichting Duinbehoud*, Jelle Reumer, directeur van het *Natuurhistorisch Museum* in Rotterdam en Jan Wattel, oud bestuurslid van de *Stichting Natuurmonument de Beer*, te interesseren. Het was een illustre gezelschap dat niets anders hoefde te doen dan hun namen aan de productie van het boek te verbinden.

Ondanks het comité was het lastig om een de door Matrijs zo gewenste co-uitgever te vinden. Jelle Reumer had in gesprekken duidelijk aangegeven dat het museum geen geld beschikbaar had voor boekuitgaven. Hij wilde wel bemiddelen bij de zoektocht naar een co-uitgever. Op dat moment kwam niemand merkwaardig genoeg op het idee om het museum daarvoor in te zetten. Jelle introduceerde mij bij de *Stichting Roterodamum*. Daar bleek men wel interesse te hebben. Het toenmalige bestuurs-

⁶⁴ Voskuil zou zo mooi spreken van 'gezeefd licht'.

lid van de stichting, professor De Valk, toonde zich enthousiast en nodigde mij uit om een manuscript op te sturen. Ik kreeg positieve reacties, niettemin werd het me snel duidelijk dat van enige financiële ondersteuning vanuit deze stichting geen sprake kon zijn. De Valk liet mij dat desgevraagd duidelijk weten: 'Voor de geschiedschrijving van Rotterdam lijkt het ons beslist een aanwinst.'⁶⁵ Ik vroeg me vervolgens af wat, ondanks het enthousiasme van de stichting, de meerwaarde van deze constructie kon zijn. Pas veel later, toen de fondsenwerving dankzij Peter Milders goed op gang was gekomen, kwam via Peter *Het Natuurhistorisch* in Rotterdam als co-uitgever in beeld.⁶⁶

Opwinding

Het was niet het enige in deze tijd dat voor opwinding zorgde. Medio september werd ik gebeld door Janek van Baal van de gemeente Rotterdam. Hij vertelde over zijn plan om aan het einde van de Markweg in Europoort een monument ter herinnering aan De Beer op te stellen. Dat moest dan ergens tussen (hulp)paal 121 en 122 op het vroegere strand van De Beer zijn geweest. Dit was naar aanleiding van een verzoek van het Rotterdamse Havenbedrijf. Ik was verbaasd over dit plan. Ik schatte het in als het idee van een overenthousiaste medewerker van de gemeente Rotterdam. Dat de gemeente en het Havenbedrijf, die zo hadden geijverd om De Beer om zeep te helpen, zoiets hadden bedacht, kon ik niet bevatten. In oktober hadden we opnieuw contact. Janek liet me weten dat het project stil lag, want er was geen financiering.⁶⁷

Ook ging ik in Hoek van Holland op bezoek bij Cees Pols, de oudste zoon van jachtopziener Willem Pols. Hij vertelde veel wetenswaardigheden. Bijvoorbeeld over de relatie tussen Korfmaker en Pols. Hierover merkte hij op dat zij zeker 'geen vijanden' waren, hoewel ik daarvoor in ons gesprek niets in die richting had gesuggereerd. Hij maakte wel de kanttekening dat Korfmaker een 'beetje autoritair' was. Ook vertelde Cees over de Oranjevereniging, over de jacht en het jachtgezelschap, dat hij in dienst was bij de afdeling 'Achtergelaten materieel' bij Defensie, dat hij beheerder was bij het munitiemagazijn in het Kernwerk, dat hij had gewoond in een huis aan het eind van de Vlierenlaan en nog meer. Niet verwonderlijk dat ik na afloop van het gesprek met tuitende oren huiswaarts reed. En dan ook nog met een partijtje foto's die Cees mij in goed vertrouwen had meegegeven om te scannen.

Ik was ook in contact gekomen met Peter Nijhoff. Zijn naam was mij al bekend uit de verslagen van het bestuur van de Stichting Natuurmonument De Beer, waarbij hij wetenschappelijk medewerker was geweest. Hij vertelde leuke anekdotes over personen in het bestuur, waar ik hier niet verder over zal uitweiden. Inzichtelijk was de achtergrond over begrip 'compensatie',⁶⁸ over de beruchte demarcatielijn en over de door hem weinig gewaardeerde Van Walsum, de burgemeester van Rotterdam. Hij verweet deze in een 'materialistisch vooruitgangsgeloof' te volharden. Hij memoreerde ook de perikelen rond de staalfabriek.⁶⁹ Hij was samen met opzichter Korfmaker het terrein ingegaan om met houten piketpaaltjes in het terrein de plaats aan te geven van de staalfabriek en de staalwalserij aan te geven. Een en ander gebeurde in aanwezigheid van de adjunct-directeur van de Hoogovens, Max Albrecht. Ik gebruikte de gelegenheid van het gesprek ook om hem te vragen voor het Comité van Aanbeveling; iets waar hij graag in toestemde.⁷⁰ Na afloop van het gesprek liet Peter

⁶⁵ Archief Buijsman: Brief van De Valk aan Buijsman d.d. 26 april 2005.

⁶⁶ Zie verder 'Financiering'.

⁶⁷ Dat was het laatste contact; daarna heb ik er nooit meer iets over gehoord.

⁶⁸ Iets wat ik nog immer veroordeel. Er verandert in tegenstelling tot wat velen geloven, dat er in dit aspect niets verandert. Het enige dat wisselt is het decor, de uitkomst staat vast: de economie gaat voor.

⁶⁹ Die er nooit kwam; zie Buijsman 2007, p 95 en 117-118.

⁷⁰ Peter Nijhoff was voormalig directeur van de *Stichting Natuur en Milieu*.

Op de bovenste rij staan foto's van delen van De Beer die nog niet zijn aangetast.
Op de onderste rij de werkzaamheden voor de aanleg van Europoort. Alle foto's Peter Nijhoff.

me weten dat hij mij een aantal gedigitaliseerde foto's die hij had gemaakt in de nadagen van De Beer, zou sturen.

Het kon niet op in deze tijd – het was inmiddels juli geworden –, want ik bracht ook voor de eerste keer een bezoek aan Maarten Bakelaar in Rozenburg. Een mens op mijn leeftijd denkt het een en ander te hebben meegemaakt en dat is zeker ook zo. Niettemin zijn er gebeurtenissen die een blijvende indruk maken en zo verging het mij bij Maarten.

De eerste verrassing was toen de deur werd geopend. Het gebeurde door een man met een rollator, in zijn neus zaten slangetjes en in het mandje zag ik, toen hij zich omdraaide, een paar cilinders liggen. Veel later legde hij me uit wat er aan de hand was. De volgende verrassing was bij binnenkomst in de woonkamer. De woonkamer hing vol schilderijen, onmiskenbaar van De Beer. Ik zag schilderijen aan de muur van De Blencken, de opzichterswoning van Korfmaker, en van het huisje op de Zuidpunt, waarin Maarten, zo vertelde hij mij, er in het broedseizoen had gewoond. Aan een van de muren hing een vergunning om met strychnine te werken, ongetwijfeld voor de bestrijding van zilverbreeuwen. Er hing ook een vergunning om konijnen te bestrijden. De derde verrassing waren de fotoalbums die Maarten had klaargelegd. Het was een prachtige verzameling foto's én het waren er erg veel. Hij was, ondanks zijn duidelijk slechte gezondheid, niet te stoppen. Het trefwoord De Beer had hem in gang gezet en het leidde ertoe dat bij hem alle sluizen waren geopend. Hij sprak in termen als 'mijn huisje op de zuidpunt', 'een paradijs, zo mooi' en 'de mooiste tijd van mijn leven'. Ik kreeg geen tijd om hem te onderbreken; hij praatte en praatte maar door. Het ging in zo'n hoog tempo dat ik geen tijd had om goede, voldoende aantekeningen te maken. Bij mijn vertrek vertelde hij mij dat de 'flesjes' bedoeld waren om hem van zuurstof te voorzien. Binnenkort zou dat afgelopen zijn. Het was het begin van

Schilderij van De Blencken bij Maarten Bakelaar thuis, onbekende schilder.

Schilderij van het huisje op de Zuidpunt bij Maarten Bakelaar thuis, onbekende schilder.

een De Beervriendschap die zou duren tot zijn plotselinge overlijden in juni 2011. Achter in de auto had ik een kratje staan met dia's van Korfmaker. Opnieuw was ik na één gesprek in vertrouwen genomen.

Een documentaire

Maarten Bakelaar verblijdde mij met een digitale versie van een aflevering van het programma van de Evangelische Omroep (EO) *Holland ze zeggen* met als onderwerp Europoort. Het bleek fascinerend materiaal. Zo zong Cees Pols, de zoon van jachtopziener Willem Pols, in het programma. Cees kwam ook even aan het woord en liet weten dat hij een mooie tijd op De Beer had gehad. Hij was in dienst geweest bij het ministerie van Defensie; 26 jaar had mij toevertrouwd in het gesprek toen ik bij hem op bezoek was. Hij had gewoond in het militaire gebouw aan het eind van de vroegere Vlierenlaan, vlak bij het Kernwerk. Ook zijn vader kwam uitgebreid aan het woord. Pols had een uitgesproken mening over Europoort. Hij meende dat de aanleg van Europoort een verrijking was, zeker niet voor de natuur, maar wel voor de economie. Korfmaker werd in de studio geïnterviewd door presentator Hans le Poole. Eerst werd een fragment van de afbraak van De Beer vertoond. Op de eerste vraag van de presentator was 'hij ervan vond', antwoordde Korfmaker: 'Nou, ik werd kostmisselijk.' In het gesprek dat volgde, sprak Korfmaker in religieuze bewoordingen: 'Mijn geloof in de toekomst is de richting op God.'⁷¹

Bestuursvoorzitters

Ik had inmiddels informatie over de voorzitters van het stichtingsbestuur verzameld. Het was een merkwaardig gezelschap personen, die in het bestaan van de Stichting Natuurmonument De Beer als voorzitter optraden. Het begon met Geert Heymeijer, rentmeester van Domeinen in Klundert, die *qualitate qua* optrad als voorzitter. Hij was voorzitter tot in 1939. Zijn opvolger was Krijn van Beek. Ik schreef in mijn boek over Van Beek: 'Van Beek speelt tijdens de oorlog een onduidelijke rol. Enerzijds was hij de bedenker van het (vooorlogse) plan voor de inpoldering van de Vogelplaat, het zuidelijke moerasgebied op De Beer.'⁷² De achterliggende gedachte achter de inpoldering was vooral de uitbreiding van het areaal aan landbouwgrond voor de voedselvoorziening op instigatie van ir. L.S.

⁷¹ In het gesprek wordt Korfmaker aangesproken als 'boswachter'.

⁷² Ook aangeduid met het Rietmoeras.

Louwes, hoofd van het Rijksbureau voor de Voedselvoorziening in Oorlogstijd.' In 1946 moest hij door de ontwikkelingen tijdens de oorlog onder druk aftreden. Daarbij werd tevens het besluit genomen dat de rentmeester in Klundert niet meer automatisch ook voorzitter van het bestuur van de Stichting Natuurmonument de Beer kon zijn. Zijn opvolger was Jacob Bakker, een referendaris van het ministerie van Financiën die vanaf het begin in het bestuur zitting had gehad. In 1953 trad hij af als voorzitter om te worden opgevolgd door J.A. van Steijn.⁷³ Van Steijn was weliswaar een bestuurlijke zwaargewicht, maar toen de geruchten over de plannen van de gemeente Rotterdam voor havenuitbreiding bekend raakten, maakte hij niet bepaald indruk met doortastend optreden. De laatste in de rij was Zander van der Meer. En die was een nog meer bestuurlijke zwaargewicht. Hij had toen hij aantrad als voorzitter van het bestuur een behoorlijke ambtelijke carrière achter de rug.⁷⁴ Bij zijn aantreden in 1958 sprak zijn voorganger Bakker de opgeklopte woorden: 'Hem vergelijkend met een schipper, betekent dit geenszins, dat de heer Van der Meer schipper wordt op een zinkend schip. "De Beer" is zeker niet tot ondergang gedoemd. Thans wordt echter een beroep gedaan op alle strijd lust, strijdvaardigheid en vasthoudendheid, waarover men beschikt en wat deze eigenschappen betreft, geniet de nieuwe voorzitter het vertrouwen van de leden bij voorbaat.' Van der Meer speelde een centrale rol bij de ondergang van De Beer, al was het maar omdat hij zoveel petten op had.⁷⁵

Curiosa

Wie historisch onderzoek doet, kan er over mee praten: merkwaardige, onverwachte vondsten en verrassende ontwikkelingen. Zo bezocht ik in september 2005 het Regionaal Historisch Centrum Delft.⁷⁶ Ik had ontdekt dat daar papieren over de bouw van opzichterswoning De Blencken lagen. Mijn eerste verrassing was dat ik een pas kreeg die vergezeld werd met de mededeling: 'Nee, de archiefpas is hier niet geldig. U krijgt een pas voor ons archief; deze is levenslang geldig.' Leuk, maar daar kwam ik niet voor. Ik vond er wat ik zocht.⁷⁷ Mooie tekeningen van het huis dat in twee etappes was gebouwd. Het eerste deel dateerde van 1938; het tweede was van 1946/1947. De laatste uitbouw hield een slaapverdieping plus een bestuurskamer in. Dit was schetsmatig getekend door bestuurslid Jacob Bakker. Er werd een *gebruikt* bad geplaatst dat f 50 kostte.⁷⁸ De vraag die zich hier opdringt, is: waarom bevinden deze stukken zich in Delft? De verklaring is simpel: de architecten die zowel voor als na de oorlog de tekeningen voor de bouw maakten, hielden in Delft kantoor.⁷⁹

Financiering

Zonder geld vaart niemand wel. Dat geldt ook voor een boek. Waar het geld te vinden? Dat bleek een bijzonder lastige zaak. De helft van de totale begroting moest 'ergens' worden gevonden. Alleen dan

⁷³ Van Steijn was tevens voorzitter van Natuurmonumenten.

⁷⁴ Z.Y. van der Meer (1909-1978) was in het begin van de Tweede Wereldoorlog Algemeen Gemachtigde voor de Wederopbouw en lid van de Vaste Commissie voor het Nationale Plan, na de oorlog directeur-generaal van de Volkshuisvesting. In 1954 wordt hij voorzitter van de Vaste Commissie. Na de ontmanteling van De Beer vervult Van der Meer diverse hoge functies in het ambtelijk apparaat. Van der Meer is van 1958 tot de opheffing van de Stichting Natuurmonument De Beer (1974) voorzitter van het bestuur. Van der Meer deed een aantal legendarische uitspraken. In 1959 in de Contact-Commissie: 'Naar mijn mening zal het zal het ornithologisch belangrijkste deel van De Beer nog tientallen jaren behouden kunnen blijven.' In 1961, eveneens in de Contact-Commissie en drie jaar voor de sluiting: 'Het is dan ook denkbaar dat De Beer nog geruime tijd min of meer in tact zal blijven.'

⁷⁵ Zie ook Buijsman 2007, p. 149-151.

⁷⁶ Tegenwoordig Stadsarchief Delft.

⁷⁷ Stadsarchief Delft, toegangsnummer 541 (J. van Rossum, architect, 1907-1992), inventarisnummer 99.

⁷⁸ Waarom een bad? Ik heb er nooit de reden van kunnen achterhalen.

⁷⁹ Hoe de relatie tussen de architecten en het bestuur van de stichting tot stand is gekomen, heb ik niet verder onderzocht.

wilde Toine Maas, de directeur van uitgeverij Matrijs, de productie starten.⁸⁰ Natuurlijk waren er al lang kosten gemaakt. Ik was al maanden in gesprek over de opzet met Carolien Wuijster, hoofd redactie bij uitgeverij Matrijs. Ook de beeldredactie was daarbij een veelbesproken onderwerp. Het was een leerzaam traject, waarbij ik werd onderwezen in de finesses van een boekproductie.⁸¹ Vooral de kwaliteit van het beeldmateriaal was een punt van zorg. Toine Maas verlangde van mij ook iets dat hij ‘meelezers’ noemde. Ik was opgegroeid in de natuurwetenschappelijke wereld. Daar had ik geleerd dat ‘meelezen’ niet volstond, in tegendeel, je moest juist je critici naar je producten laten kijken. Daar leerde je pas wat van. In de overtreffende trap gold dat voor publiceren in wetenschappelijke tijdschriften. Daar kreeg je op de publicaties commentaar van anonieme critici, de reviewers. Dat ‘meelezen’ leek me geen probleem. Ik vond een viertal mensen bereid die naar ik meende vanuit verschillende invalshoeken het manuscript konden bekijken en becommentariëren.⁸²

En dat was niet het enige. Er moest voor het project ook iets worden gevonden dat Toine Maas ‘co-uitgever’ noemde. Daar lag het een probleem, want wie wilde meedoen met het project? Gerard Ouweeneel introduceerde mij bij Peter Milders. Het was in de tijd dat ik het razend druk had. Niet met De Beer, daar had ik maandenlang helemaal geen tijd voor. Ik was op verzoek van de projectleider, Jeanette Beck, inhoudelijk leidend van het project *Fijn stof nader bekeken* geworden. Het was een van de prestigeprojecten van de toenmalige directeur van het Milieu -en Natuurplanbureau (MNP)⁸³, Klaas van Egmond, en het RIVM. Gerard had een ontmoeting met Peter in scène gezet. We zaten op het balkon bij Peter, het was een mooie zomeravond. Ik kwam lichtelijk overspannen door het werk aan fijn stof in Rotterdam bij Peter aan en gaf ongevraagd een minicollage over fijn stof.

Fijn stof nader bekeken

Een paar daarvoor weken had Gerard me al enigszins ingelicht over Peter. Deze had uit hoofde van zijn functie vele contacten in de Rotterdamse ondernemerswereld. Hij zegde mij toe zo her en der te informeren en ‘zijn oor eens te luisteren te leggen’. Ik had er vertrouwen in, want Peter had op mij een geïnteresseerde indruk gemaakt. Ik bood hem aan om het manuscript op te sturen, dat vond hij niet nodig. Peter ging ermee aan de slag. Er waren binnen korte tijd de nodige toezeggingen binnen. De medewerking van het Natuurhistorisch Museum in Rotterdam bleek daarbij onmisbaar.

Het benodigde geld kwam er. De uitgave van het boek werd mede mogelijk gemaakt door financiële bijdragen van het *Elise Mathilde Fonds*, het *Gemeentearchief Rotterdam*, het *Havenbedrijf Rotterdam N.V.*, de *Koninklijke Boskalis Westminster N.V.*, de *Stichting Bevordering van Volkskracht*, de *Stichting Europoort Botlek Belangen*, de *Stichting Vogelreizen*, de *Vogelbescherming Nederland* en *Fortis Vastgoed Ontwikkeling N.V.* Later ben ik bekritiseerd, omdat het *Havenbedrijf Rotterdam* en de *Stichting Europoort Botlek Belangen* geld hadden gefourneerd. Ik zou het echter opnieuw doen, want het was een keuze tussen het geld van deze organisaties accepteren of van de uitgave afzien. En daarvoor

⁸⁰ Zie ook p. 20 voor de aanloop.

⁸¹ Ik had al een boek op mijn naam staan, het in 2003 verschenen boek over het luchtmeetnet van het RIV/RIVM. Daarbij was mij veel werk uit handen genomen; ik hoefde alleen het illustratiemateriaal aan te leveren. En, niet onbelangrijk, ik had inspraak bij de opmaak. Het boek over De Beer was daarentegen het echte werk, althans zo ervoer ik het. Veel van mijn fotomateriaal werd afgekeurd en over de opmaak had ik niets te zeggen. Alle contacten over de opmaak liepen tot mijn grote ergernis via ‘mijn’ redacteur. Het was duidelijk niet de bedoeling dat de auteur rechtstreeks contact met de opmaakster had.

⁸² Het waren Frans Beekman, Hans Haven, Jan Koolen en Gerard Ouweeneel.

⁸³ Het MNP is later overgegaan in het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL); zie hier voor *Fijn stof nader bekeken*.

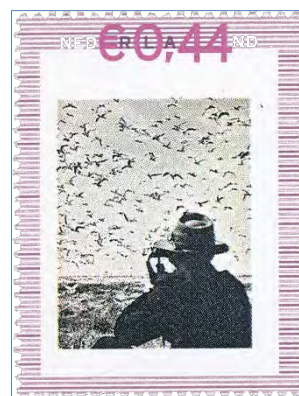
vond ik het boek té belangrijk. Deze organisaties hebben op geen enkele wijze van zeggenschap over de tekst gehad. Zij waren bereid kritiek te incasseren. Het enige was dat ze ervan kennis konden nemen. Niet verwonderlijk, want de voorzitter van het bestuur van de *Stichting Europoort Botlek Belangen* zou het eerste exemplaar in ontvangst nemen. Hij moest iets weten van de inhoud, omdat hij geacht werd iets te zeggen na overhandiging van het eerste exemplaar.

Beelden

Het manuscript was af. De commentaren waren mild en het kostte niet veel tijd om die te verwerken. Bovendien had Jan Koolen aangeboden om de tekst voor een (virtuele) wandeling over De Beer te schrijven. Ik was hem daar bijzonder dankbaar voor, want dat was het enige stuk dat mij niet wilde lukken. Hij schreef het in korte tijd, compleet met suggesties voor illustraties. Daarna was het manuscript echt klaar en kon het in de correctieronde Nederlands. Ik vond dat een hinderlijk onderdeel, maar het was verplicht in het productieproces. Ik meende van mezelf dat mijn beheersing van de Nederlandse taal goed genoeg was. Ik was na de correctie onaangenaam verrast door de grote hoeveelheid correcties. Bij betere beschouwing bleek het vooral om 'suggesties' te gaan. Zo goed was mijn beheersing van het Nederlands blijkbaar niet.

Het begin van de beeldredactie was voor mij ongelukkig. Het was voor het eerst dat ik een strenge redacteur meemaakte. Met mijn vorige boek had ik met een opmaakster te maken gehad die daar niet zo moeilijk over deed.⁸⁴ Dat gemak was nu voorbij. Ik kreeg te horen: 'Is dit wel 300 dpi? Liever hebben we een betere kwaliteit.'⁸⁵ Het betekende niet dat ik al het beeldmateriaal opnieuw moest zoeken, maar het was zeker een tegenslag. Ik leende her en der fotomateriaal dat professioneel werd gescand. Zelf had ik het een en ander dat de toets der kritiek van de redacteur kon doorstaan.

Het boek kwam er in de loop van 2007. Een boekpresentatie in het Natuurhistorisch Museum in Rotterdam sloot het jarenlange proces af. Het was een geanimeerde bijeenkomst, waarbij Cees Moeliker, toen adjunct-directeur, een mini-expositie over De Beer had ingericht. Het was een druk bezochte bijeenkomst die gewoontegetrouw in *Het Natuurhistorisch* werd afgesloten met een receptie in de Dode Dierenbar.⁸⁶

[links] Een inleidend woord door de auteur. [midden] Aandachtig publiek. Rechts op de voorgrond Hans Haven, daarachter bij de gordijnen geheel rechts Gerard Ouweneel. Links van de man op de voorgrond Anna en Eva, mijn dochters. [rechts] De speciale postzegel, ontworpen door de auteur, die werd gebruikt voor de uitnodigingen.

⁸⁴ Buijsman 2003.

⁸⁵ Een maat voor de kwaliteit van de te drukken afbeelding.

⁸⁶ Een idee van Cees Moeliker.

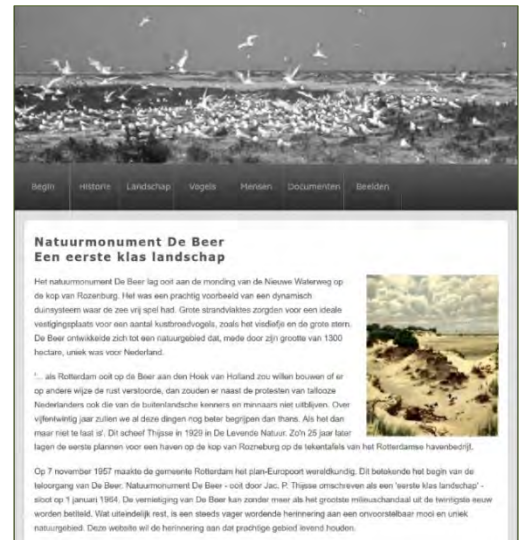
Genoeg van al die vragen

Ik had gemeend dat mijn onderzoek alle vragen in het boek had beantwoord. Ik gaf lezingen over de geschiedenis van De Beer, altijd in de regio Rotterdam. Dat ik van De Beer af was en me kon richten op andere zaken, was een misvatting. Gerard Ouweneel waarschuwde mij al snel: 'Nee, Ed, je komt nooit meer van De Beer af.' Een uitspraak die hij later nog regelmatig zou herhalen. Het was ook een onnozele gedachte, want de uitdrukking 'historisch onderzoek is nooit af' was mij toen nog niet bekend. Bovendien kreeg ikzelf ook snel ongemakkelijke gevoelens. Vragen als: 'Wat is er precies in de oorlog gebeurd tussen die overheidsinstanties', 'Wat was de rol van Hendrik Bakker in en na de oorlog' en 'Hoe kon de toenmalige voorzitter van het bestuur van de Stichting Natuurmonument De Beer, Van der Meer, in 1958 zeggen dat De Beer nog twintig jaar zou bestaan en vijf jaar later al werd gesloten?' Allemaal vragen die ik in het boek niet had beantwoord. En dat niet alleen, want al snel kreeg ik allerhande, andere vragen en ook nog eens verzoeken om beeldmateriaal. Allemaal zaken die ik na de presentatie van het boek niet had verwacht.

De conclusie lag voor de hand: een website, speciaal over natuurmonument De Beer. De beste manier om dat te doen was een website onder eigen domeinnaam. Mijn ervaring met websites bouwen en onderhouden maakte het goed werkbaar, zo lang het niet te ingewikkeld hoefde te zijn.⁸⁷

Zo kwam er die ene, speciale website: www.natuurmonumentdebeer.nl.⁸⁸ In de marge daarvan bood ik ook een schijfje aan met vooral veel fotomateriaal en wat filmpjes. De website was een mooie oplossing. Immers naast het boek was er zo ruimte voor een fraai dynamisch platform waar nieuwe inzichten of ontdekkingen snel konden worden gepresenteerd. Het bood gelegenheid om nieuwe ontwikkelingen te publiceren.

Vooruitlopend op wat zal volgen, moet ik nu al bekennen dat ik zelden een beter besluit had genomen. Ondanks het werk dat eraan vastzat, opende het een scala aan mogelijkheden die ik op voorhand niet had voorzien. Het programma dat ik voor de opmaak van de website gebruikte, bood veel mogelijkheden, waarvan ik dankbaar gebruik maakte.

Deel van de beginpagina van de eerste website over natuurmonument De Beer met onder andere de fameuze prent van De Beer, die Jan Voerman jr. in het voorjaar van 1938 maakte

⁸⁷ Zie de paragraaf 'Aan alles komt een eind'.

⁸⁸ Een technische notitie. Pas veel later, toen ik een groter aantal websites had, realiseerde ik me dat al die websites als subdomeinen onder mijn website www.inzichten.nl konden worden gehangen. Zie bijvoorbeeld de website bnnvara.nl; een van de subdomeinen is het bekende vroegevogels.bnnvara.nl. En zodoende werd het eigen domein voor natuurmonument De Beer weer afgeschaft en kwam er overnatuurmonumentdebeer.inzichten.nl en ook nog overlucht.inzichten.nl, thijssse.inzichten.nl, overgrotesteren.nl en overmpn.inzichten.nl. Allemaal over onderwerpen die mij interesseren. Medio oktober 2023 is vanwege de herkenbaarheid natuurmonument De Beer weer op een website onder eigen domeinnaam gebracht en is de oorspronkelijke naam in ere hersteld: www.natuurmonumentdebeer.nl.

Even een uitstapje

In 2010 kreeg ik het idee om een boekje over Simon de Waard te schrijven. De Waard had immers met zijn films en zijn voor- én naoorlogse artikelen over De Beer zijn liefde voor De Beer duidelijk laten blijken. Wat ook meehielp, was dat ik in het voorjaar van 2005 op de zolder boven de garage van Henk de Wolde een bijzondere man, Peter Bulthuis, had leren kennen. Peter bleek in hetzelfde huis als Simon de Waard in de Rochussenstraat in Rotterdam te hebben gewoond. Toen ik Peter vertelde van mijn, aanvankelijk nogal vage, plannen, was hij meteen enthousiast. Het betekende opnieuw archiefonderzoek, want afgezien van wat ik van zijn zoon Hans de Waard had gehoord, was er niet veel bekend. Ik bracht daarom weer veel tijd door in het Gemeentearchief van Rotterdam.⁹⁰

Dat leverde veel nuttige informatie op: over zijn ouders, over zijn broers en over zijn huwelijken. Dat aangevuld met informatie van Peter en zijn suggesties ter zake leidde tot een leuk boekje. Tot mijn geluk vertelde Gerard Ouweneel mij over zaken die hij bij het Museum Volkenkunde had ondergebracht. Ook daar bracht ik dagen door met inventariseren van de archivalia.⁹¹ Ik werd hiervoor verwezen naar de kelder, waar in een aparte ruimte de gehele verzameling voor mij uit het depot was neergelegd. Keer op keer moest ik terug om alles te bekijken. Het meest fascinerend waren de notitieboekjes die De Waard maakte van al zijn buitenlandse reizen. En dan waren er nog de ongeveer 3.000 dia's, grotendeels van zijn buitenlandse reizen, voor een klein deel ook familieopnamen.

Ik had voor de boekuitgave contact met uitgeverij Calbona gezocht. Mijn besluit was om voor deze uitgave voor een beperkt publiek in eigen beheer te doen. Het was een printing-on-demand-constructie, waarbij ik het aantal liet drukken, in feite printen, dat ik nodig had. Wijnand van de Meeberg was de eigenaar van Calbona. Het was een gedreven man die veel voor zijn auteurs wilde doen. Ik zond hem mijn manuscript om in productie te nemen. Maar toen.

'Het noodlot

... slaat toe', is uitdrukking. Op 4 juni 2011⁹² kreeg ik een herseninfarct. Ik ging met de ambulance naar het ziekenhuis en na een week kreeg ik ontslag en kon weer naar huis. Dat laatste gebeurde, nadat ik de 'trappentest' met goed gevolg had doorstaan. De test die was bedoeld was om na te gaan of ik wel goed de trap op en neer kon lopen. Het duurde een maand, voordat ik

Overlijdensbericht van Simon de Waard.⁸⁹

⁸⁹ *Algemeen Dagblad* van 27 september 1986. Bron: *Delpher*. Simon de Waard werd in zijn overlijdensadvertentie 'cineast' genoemd. Dat is te weinig eer voor een man die veel meer dan dat was geweest: publicist, ornitholoog, fotograaf, reiziger, beroepstoerist en, ja inderdaad, ook cineast.

⁹⁰ Tegenwoordig Stadsarchief Rotterdam.

⁹¹ Medewerkers van Museum Volkenkunde lieten weten dat de interesse voor dit soort materiaal bij hen afwezig was.

⁹² Nota bene op de verjaardag van mijn vrouw Marjan.

enigszins op de been was. Ondanks dit alles was mijn hoofd merkwaardig snel weer bij de les. Wijnand had het manuscript al, maar het omslag moest ik nog maken. Eind juni, drie weken na mijn infarct, leverde ik bij Wijnand mijn omslag in. En zo verscheen eind juli *Simon de Waard. Leven en werk van de Rotterdamse cineast en fotograaf*. In diezelfde tijd had ik contact met Michal Citroen van het VPRO-programma Onvoltooid Verleden Tijd (OVT). Ik had hen informatie over het boek gestuurd. Het boek zou in augustus uitkomen. OVT wilde mij graag in het begin van het programma voor een kort interview over De Beer en het nieuwe boek over Simon de Waard.

Omslag van het boek over Simon de Waard.

Een iconische vogel

In het boek over de geschiedenis van De Beer kwam de grote stern uitgebreid aan bod. Het is een merkwaardig verhaal met de grote stern op De Beer. De eerste betrouwbare waarneming van deze iconische broedvogel op De Beer dateerde van 1927. Daarna nam het aantal snel toe. In 1929: 381 broedparen, in 1932 8800, in 1936 2.000 en in 1939, vlak voordat de Tweede Wereldoorlog (1940–1945) uitbrak, ca. 5.000. De Tweede Wereldoorlog bracht een onderbreking; de broedvogel verdween volledig van De Beer. Na de oorlog keerde de vogel snel weer terug. In het begin van de jaren vijftig lag het hoogtepunt met een aantal van 10.000 broedparen. De Beer kwam in de tweede helft van de jaren vijftig in een afbraak- en ontmantelingstraject terecht. In de jaren zestig trad vervolgens de grote sterfte onder deze vogels op. Weliswaar had ik daar in het boek over De Beer aandacht aan besteed, maar er viel nog wel meer over deze vogel te vertellen. En zo kwam het tot het boek *Fraaie schepsels. De geschiedenis van de grote stern in Nederland*. Ik wist uitgeverij Matrijs ook voor dit boek te interesseren. De grote stern kreeg een prachtig boek dat deze iconische broedvogel ten volle verdiende.⁹³ Eerlijk gezegd, had de grote stern in de twee eeuwen veel te verduren gehad: eierrapen, verenmode, verlies aan geschikte broedbiotopen in Nederland. Dit boek kwam begin 2018 uit.

Omslag van *Fraaie schepsels*.

[links] Een inleidend woord van Cees Moeliker, de directeur van het museum. [midden] Van links naar rechts: Kees de Kraker, die een belangrijke rol speelde bij het boek, de auteur en Cees Moeliker. [rechts] De speciale postzegel, ontworpen door de auteur, die werd gebruikt voor de uitnodigingen.

⁹³ Uitgeverij Matrijs verdiende alle lof voor de mooie opmaak.

Een boekpresentatie in het Natuurhistorisch Museum in Rotterdam sloot het jarenlange proces af. Het was een druk bezochte bijeenkomst die gewoontegetrouw in het Natuurhistorisch werd afgesloten met een receptie in de Dode Dierenbar.⁹⁴

Nog een tussendoortje

In het slot van mijn studietijd had ik onder de hoede van Louk Conrads aan zure regen gewerkt. Het was in die tijd een opkomend milieu-probleem. Mijn hart lag echter, zo dacht ik toen, bij de analytische chemie, waarin ik mij had bekwaamd op de afdeling van Ben Griepink. De tijd leerde anders. Er was een overschot aan chemici, geen werk te krijgen, dus ik bleef met half-vaste baantjes werken op de afdeling van Griepink. In 1978 besloot ik het roer om te gooien en keerde terug bij het instituut van Conrads. In het begin werkte ik er buiten bezwaar, maar na korte tijd kreeg ik er een korte aanstelling. Het onderzoek van Willem Asman en mij bleek bijzonder succesvol. We deden vooral onderzoek naar atmosferisch ammoniak. Zo zou het doorgaan tot in 1986.⁹⁵ Het bleek dat de Rijksuniversiteit Utrecht niet rijp was voor contractresearch waar het grootste deel van ons geld vandaan kwam.

Het tweede boek over het luchtmeetnet

Ik vond onderdak bij het Rijkinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) en zou er in verschillende functies tot eind 2013 werken.⁹⁶ In 2011 was bij het Planbureau voor de Leefomgeving, (PBL), waar ik toen werkte, besloten om terug te kijken op het probleem van de zure regen. Ik schreef met een aantal collega's een terugblik op dit probleem. Wat was er bereikt, waar moest nodig aan worden gewerkt. Het was een fraai sluitstuk van mijn 40-jarige carrière in de luchtverontreiniging, die in 1973 was begonnen met een bijvakverslag.⁹⁷

Het was een feestelijk en druk bezocht afscheid. Er waren mooie woorden van mijn vroegere collega Willem Asman en, om ook mijn andere kant te benadrukken, van Gerard Ouweneel. Ik gebruikte de gelegenheid om een tweede boek over het luchtmeetnet te overhandigen aan mijn vroegere collega van het RIVM, Henk Boelhouwer die ooit een van de 'mannen met rekenlinialen' was.⁹⁸

Helaas geen boekje

Eind 2020 benaderde Anton van Haperen mij met het verzoek of ik een boekje over De Beer wilde schrijven. Anton zat toen in het bestuur van de Heimans en Thijssse Stichting. Hij meende dat zo'n boekje prima kon worden uitgebracht in de reeks van de vierkante boekjes uitgegeven door de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging (KNNV).⁹⁹ Naar ik begreep was de (financiële) terughoudendheid van de uitgeverij van de KNNV de belangrijkste reden dat het project niet is

⁹⁴ Cees Moeliker was inmiddels directeur van het Natuurhistorisch. De Dode Dierenbar bestaat nog steeds.

⁹⁵ Over deze bijzondere tijd die zo ongelukkig tot een te vroeg einde verschijnt in 2025 (hopelijk) een boek geschreven door Ed Buijsman en Willem Asman onder de titel *Hun tijd ver vooruit*.

⁹⁶ Voor de volledigheid: ik was later ook betrokken bij het Milieu- en Natuurplanbureau (MNP) en het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). Aan het eind van mijn dienstverband werd ik door het PBL 'uitgeleend' aan het RIVM.

⁹⁷ Het laatste was Buijsman et al. 2011 en het eerste Buijsman 1973.

⁹⁸ Zie ook p. 17-18. Henk Boelhouwer achtte ik hoog, want hij was een van de mensen die aan de wieg van het eerste luchtmeetnet in Nederland hadden gestaan. Henk was een van de 'mannen met rekenlinialen'.

⁹⁹ Onder andere: M. Coesèl, *Eli Heimans*; M. Coesèl, *Van vuilnisbelt tot natuurmonument*; D. van der Meulen, *Jac. P. Thijssse*.

doorgegaan. Het was jammer, want de publicatiereeks namens de Heimans en Thijssse Stichting waren leuke uitgaves. Met deeltjes over Frederik Willem van Eeden, Eli Heimans, Alphonse Burdet, Jac. P. Thijssse en de titel *Van vuilnisbelt tot natuurmonument* had een deeltje over het bijzondere natuurmonument De Beer onder de titel *Slechts door stormen kunt ge vergaan. Opkomst en ondergang van natuurmonument De Beer* het goed gedaan.¹⁰⁰

Een oude liefde

Het plan om een boek te maken over de afbeeldingen in de Verkade-albums *Waar wij wonen* en *Onze groote rivieren* kwam met enige regelmaat weer bij mij naar boven.¹⁰¹ Het werd tijd om met Frans Beekman te overleggen over inhoud en vorm. Mijn megalomane ideeën werden daardoor tot hanteerbare proporties teruggebracht. Ik had bedacht dat er een comité van aanbeveling moest komen. Zoiets kon ongetwijfeld helpen bij de fondsenwerving annex financiering. Het comité kwam er: Daphne Maas, directeur van het Voerman Stadsmuseum in Hattem, Dik van der Meulen, auteur van boeken over o.a. de Maya's, Multatuli en van *Bernhards oorlog. Het leven van een prins in ballingschap*, en Jelle Reumer, emeritus hoogleraar vertebratenpaleontologie en voormalig directeur van het *Natuurhistorisch Museum* in Rotterdam, en Maarten van Rossem, emeritus hoogleraar geschiedenis.

[links] Daphne Maas, directeur van het Voerman Stadsmuseum hield een inleidende praatje. [midden] Een inleiding op *Een voorrecht om in te leven* door de auteur. Beide foto's: Ron Maat. [rechts] Ook voor deze gelegenheid een speciale postzegel voor de uitnodigingen, ontworpen door de auteur.

Ik had last van ideeën, een bekende kwaal. Zo meende ik aanvankelijk dat de tekst moest worden opgemaakt in een lettertype dat zoveel mogelijk overeen kwam met wat er in de albums van Thijssse was gebruikt. Het werd een barre zoektocht, waarin ik na enige tijd zelfs de typograaf en publicist Piet Schreuders benaderde.¹⁰² Uiteindelijk gaf ik het idee op en ging over

De omslag van *Een voorrecht om in te leven*.

¹⁰⁰ Zie ook de bijlage 'Opzet voor een boekje'.

¹⁰¹ Voor de inleidende activiteiten zie 'Jeugdige fascinatie' en 'De Thijsssetochten'.

¹⁰² Publicist van boeken over opmaak en uitgever van de tijdschriften *Furore* en *De Poezenkrant*. Al eerder had ik contact met Piet over typografische kwesties voor mijn tijdschrift *Voortschrijdende Inzichten*.

op het lettertype Brill.¹⁰³ Ook worstelde ik tot erg laat in het proces van schrijven met wat ik de ‘analyse’ noemde. Bijvoorbeeld: welke factoren hadden een rol gespeeld in de transformatie van het Nederlandse landschap? En ik wist lange tijd niet hoe ik de afzonderlijke plaatjes moest behandelen. Discussies met Frans Beekman leidden tot een simpele opzet: een of twee pagina’s per plaatje, in uitzonderlijke gevallen meer. Dan was er nog de kwestie van de opmaak. Ik kende het professionele programma *InDesign* van Adobe, deed er af en toe zelf iets mee, zonder de finesses te beheersen. Ik herinnerde me Jaap Wolters met wie ik bijzonder prettig had samengewerkt toen ik projectsecretaris was van de *Natuurbalans 2008*. Ik zocht contact met Jaap en legde hem mijn plan voor. Hij reageerde enthousiast en rekende, na het nodige heen-en-weergepraat, een vriendelijke prijs. Belangrijk waren de gesprekken die ik met Jaap had over vormgeving en opmaak. Hij bracht bovendien een aantal mooie ideeën in.

Geld en afstanden

Met een bezoek aan een aantal locaties waren Marjan en ik eind 2020 begonnen. We bezochten, af en toe tegengewerkt door de corona-ellende, veel plaatsen, sommige opnieuw. We zochten naar de Wodanseiken bij Wolfheze, gingen langs in Brielle voor de stompe toren van de Sint-Catharijne-kerk, naar de Zuidhavenpoort van Zierikzee, Haaksbergen voor de watermolen en de Slinge, naar Kessel en Steil en de stuw bij Roermond, naar Winterswijk voor het Buskersbos, de Westerschelde en het Veerse Meer voor het gezicht op Veere. Honderden kilometers reden we door Nederland en stelden terloops vast dat ons land erg was veranderd maar dat het nog immer veel moois te bieden had.

Het honorarium voor Jaap Wolters betekende een niet al te groot bedrag op de begroting. De prangende vraag was hoe aan het resterende geld te komen, zoals voor het drukken en de verzending. Gesprekken met mogelijke uitgevers waren op niets uitgelopen. Uiteindelijk besloot ik aan crowdfunding te doen.¹⁰⁴ Gelukkig had ik de welwillende medewerking gekregen van de erven Rol en de erven Voerman jr. Maarten en Celine Rol¹⁰⁵ en Peter Voerman en Pien Rotterdam¹⁰⁶ stelden om niet de afbeeldingen ter beschikking, waarvan in het depot van het Zaans Museum de originelen berusten. Dat betekende een grote zorg minder. Het boek over de twee Verkade-albums paste in de categorie jongensdroom. Het was prachtig om te doen; een proces dat bijna zeventig jaar eerder met de fascinatie voor het plaatje *Buurserbeek* uit het album *Waar wij wonen* was begonnen. Het geheel werd passend afgesloten met een boekpresentatie in het Voerman Stadsmuseum in Hattem. Dit werd opgeluisterd door Maarten en Céline Rol, nazaten van Henricus en Cornelis Rol. Helaas was er door omstandigheden niemand van de familie Voerman. Het was een genoeglijke, intieme bijeenkomst in een klein gezelschap. Ook in de huiselijke kring was er een bijeenkomst met de mensen die een directe bijdrage aan het boek hadden geleverd: mijn vrouw Marjan, de vormgever

De Buurserbeek

¹⁰³ Dat ook voor deze publicatie is gebruikt.

¹⁰⁴ Bij *Voordekunst*, het platform voor crowdfunding in de creatieve sector. Bovendien kreeg ik financiële ondersteuning van de *Heimans en Thijssen Stichting*.

¹⁰⁵ Beiden zijn kinderen van Henricus Rol (1906–1992), Cornelis Rol (1887–1963) was hun grootvader.

¹⁰⁶ Peter Voerman is een kleinzoon van Jan Voerman jr. (1890–1976). Pien Rotterdam is een dochter van Anneke Rotterdam-Voerman (1931), een zus van Jan Voerman jr.

en opmaker Jaap Wolters plus vrouw, Frans Beekman en Gerard Ouweneel en hun partners, aangevuld met onze twee dochters en twee kleinkinderen.

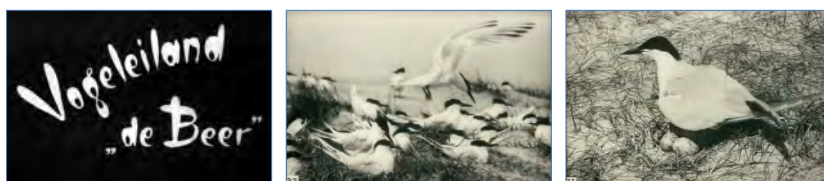
Het houdt nooit op

Begin 2020 vatte de *Werkgroep Ornithologisch Erfgoed* het plan op om een tentoonstelling over 'ouwe vogelaars' te organiseren.¹⁰⁷ Inleidende besprekingen werden gevoerd met het *Natuurhistorisch Museum* in Rotterdam, de beoogde plaats om de tentoonstelling te houden. Vervolgens kwam de corona-ellende en viel alles stil. In januari 2023 werd het plan weer van stal gehaald, waar de auteur werd bijgehaald vanwege zijn kennis over natuurmonument De Beer én als biograaf van Simon de Waard. Het ligt in de bedoeling om een tentoonstelling rond een zevental gerenommeerde 'oude vogelaars' te organiseren.¹⁰⁸ Als alles gaat zoals gepland is de opening van de tentoonstelling op zaterdag 28 september 2024 in het *Natuurhistorisch*. Een en ander gebeurt in samenwerking met *Naturalis* in Leiden en het *Nederlands Fotomuseum* in Rotterdam.

Geschiedenis is nooit af en daarmee historisch onderzoek ook niet. Mijn bemoeienis met natuurmonument De Beer heeft mij gemaakt tot een van de aanspreekpunten in Nederland. Ook oude bekenden weten me opnieuw te vinden. Zo kreeg ik eind 2023 een bericht van Ann den Bakker-Korfmaker, de dochter van opzichter Wabe Korfmaker.¹⁰⁹ Zij was bij een zoektocht in huis een grote hoeveelheid zaken van haar vader tegengekomen: opnieuw een verzameling dia's, knipsels met artikelen van haar vader, wat correspondentie en een origineel doosje met de diafilm van Simon de Waard over De Beer.

Het filmpje van De Waard in de originele verpakking.
Foto Ann den Bakker-Korfmaker.

Uit de diapositiefserie van Simon de Waard over De Beer.
Van links naar rechts: titelbeeld, grote sterns, lachstern.

Terugkijken

Het voorgaande klinkt zo opeenvolgend als een logische opeenvolging van gebeurtenissen. In het 'Ten geleide' schreef ik dat het gehele proces bestond uit toevalligheden, sommige daarvan waren vrij hardhandig. In deze categorie vallen mijn verzoek om bij het Instituut voor Meteorologie en Oceanografie voor niets te komen werken in plaats van te streven naar een baan als analytisch- chemicus. Ook mijn overspannenheid als afdelingshoofd hoort hierbij. Het eerste gaf rust, bezig te zijn met zaken waar mijn hart naar uitging. Het tweede maakte ruimte vrij in mijn hoofd, ruimte om iets geheel anders te doen. Toevallig waren het bezit van de twee albums bij mijn moeder. En zelfs de boeken die ik schreef waren toevallige zaken. Over De Beer wilde ik een artikeltje schrijven; het werd een boek. Simon de Waard was een bijvangst, die vooral door het enthousiasme van Peter Bulthuis werd aangewakkerd. Het boek over de

¹⁰⁷ In de begintijd was ik volwaardig lid van de werkgroep, later agendalid.

¹⁰⁸ Karel Bezemer, Willem Bierman, Bernard van Dooren, Frans Kooijmans, Tom Lebrecht, Huub Oome en Simon de Waard.

¹⁰⁹ In haar jeugd Anneke; zie ook p.25.

grote stern kwam er, omdat ik als chemicus vooral was gefascineerd door de chemische kant van de zaak, de vergiftiging door telodrin en het onderzoek daarvan door Jan Koeman. Desalniettemin durf ik nog altijd oprecht te beweren: 'Ik ben geen vogelman.' Het volgende boek, samen met mijn vriend en vroegere collega Willem Asman, over ons baanbrekende onderzoek naar ammoniak aan de Rijksuniversiteit Utrecht in het begin van de jaren tachtig is zeker een nieuw avontuur.¹¹⁰

Vooruit kijken

Het historische onderzoek dat ik heb gedaan, heeft mij geleerd dat historisch onderzoek nooit af is. Ik wil ermee zeggen, dat in het geval van natuurmonument De Beer ooit meer informatie zal worden gevonden. In de geschiedenis van De Beer zijn er nog immer onduidelijke zaken, zoals:

- De gang van zaken tijdens de Tweede Wereldoorlog die hebben geleid tot de inpoldering van het Rietmoeras en dan vooral de rol van rentmeester Van Beek, van Hendrik Bakker van Domeinen en van Arie Verhoeven, directeur van het Technisch Bureau van Domeinen daarin. Onderzoek in archieven in Duitsland zal ongetwijfeld een nieuw licht op de gebeurtenissen tijdens de oorlog kunnen werpen;¹¹¹
- Het gemak waarmee de gemeente Rotterdam zijn zin kreeg bij de aanleg van Europoort (en de latere uitbreidingen) vraagt nader archiefonderzoek;
- De rol die bestuursvoorzitter van de Stichting Natuurmonument De Beer speelde in de ontmanteling van De Beer. De aandacht ligt vooral bij de laatste voorzitter, Zander van der Meer. Hij was degene die de legendarische uitspraak 'De Beer blijft nog vijfentwintig jaar in takt' durfde te doen. En dat op een moment dat De Beer binnen vijf jaar gesloten zou worden.¹¹²

Uiteraard heb ik voor bovenstaande punten archiefonderzoek gedaan. Het bewijs heb ik echter niet gevonden. Helaas moet ik zeggen. Gaandeweg deze zoektocht be kroop mij de gedachte dat natuurlijk niet alles is vastgelegd. Er waren innige banden tussen een aantal van de hoofdrolspelers. Men kwam elkaar veelvuldig tegen bij allerhande overleggrems, vooral de Contact-Commissie telde vele leden. Ook de Vaste Commissie van de Rijksdienst voor het Nationale Plan bood de nodige contactmogelijkheden. Er waren daarom de nodige momenten waarbij men elkaar informeel kon spreken, overleggen, informeren en beslissen. Laat ik, tot slot, volstaan met op te merken dat er voor toekomstige onderzoekers naar de geschiedenis van De Beer nog interessante speurtochten te ondernemen zijn.

Literatuur

- Buijsman, E., 1973, *Onderzoek naar enkele aspecten van de pH en het geleidingsvermogen van regenwater*, rapport Instituut voor Meteorologie en Oceanografie Universiteit Utrecht.
- Buijsman, E., 2003, *Er zij een meetnet...*, Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu Bilthoven/Tinsentiep Houten.
- Buijsman, E., Beck, J.P., Bree, L. van, Cassee, F.R., Koelemeijer, R.B.A., Matthijsen, J., Thomas, R., Wieringa, K., *Fijn stof nader bekeken*, Milieu- en Natuurplanbureau Bilthoven/ Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu Bilthoven.
- Buijsman, E., 2007, *Een eersteklas landschap. De teloorgang van natuurmonument De Beer*, Matrijs Utrecht.
- Buijsman, E., Aben, J.J.M., Hettelingh, J.-P., Hinsberg, H. van, Koelemeijer, R.B.A. & Maas, R.J.M., 2010, *Zure regen. Een analyse van dertig jaar Nederlandse verzuring problematiek*, Planbureau voor de Leefomgeving Den Haag.
- Buijsman, E., 2011, *Simon de Waard. Leven en werk van de Rotterdamse fotograaf en cineast*, Calbona Rotterdam/Tinsentiep Houten.

¹¹⁰ Wij deden toen onderzoek naar ammoniak in de lucht en legden daarmee het fundament voor het latere stikstofonderzoek in Nederland. Wat tegenwoordig het 'stikstofprobleem' wordt genoemd, vond zijn oorsprong in de onstuimige groei van de agrarische activiteiten in Nederland na de Tweede Wereldoorlog. Uit ons onderzoek was rond 1985 – *inmiddels bijna 40 jaar geleden!* – de omvang van het probleem in grote lijnen bekend.

¹¹¹ Het *Bundesarchiv* in Koblenz is mogelijk de meest logische plek om onderzoek te doen.

¹¹² De ontmanteling van De Beer begon al in 1958, toen Van der Meer deze uitspraak deed in de bestuursvergadering van de Stichting Natuurmonument op 15 juni 1958.

- Buijsman, E., 2013, *De luchtkwaliteitsmeetnetten van het RIV en het RIVM*, LUV0-reeks 16, Calbona Rotterdam/TinsentieP Houten.
- Buijsman, E., 2018, *Fraaie schepsels. De grote stern in Nederland*, Matrijs Utrecht.
- Buijsman, E., 2022, *Mensen van De Beer*, Mededelingenreeks Natuurmonument De Beer 24, TinsentieP Houten.
- Buijsman, E., 2022, *Een voorrecht om in te leven*, TinsentieP Houten.
- Fris, A., 1995, *Honderd meter groene archieven. Archieven van Natuurmonumenten 1905–1977*, Vereniging Natuurmonumenten 's-Graveland/Gemeentearchief Amsterdam.
- Goey, F.M.M. de., *Ruimte voor industrie. Rotterdam en de vestiging van industrie in de haven 1945–1975*, Eburon Delft.
- Lucas, P., 1968, *Overzicht van de bemoeiingen van het Gemeentebestuur van Rotterdam met de totstandkoming van de havens en de industrieterreinen in Europoort (1957 t/m 1967)*, Gemeentearchief Rotterdam.
- Meer, Z.IJ. van der, 1958, *De ontwikkeling van het Westen des lands*, Staatsdrukkerij Den Haag.
- Meiningier, P., Arts, F. & Swelm, N.D. van, 2000, *Kustbroedvogels van het Noordelijke Deltagebied. Ontwikkeling, knelpunten, potenties*, Rijksinstituut voor Kust en Zee Middelburg/Stichting Ornithologisch Station Voorne Ootvoorne.
- Sakkers, H., 1998, *Festung Hoek van Holland. Een parel van de Atlantikwall aan de Nieuwe Waterweg 1942–1945*, Fortress Books Nieuw Weedinge.
- Thijsse, J.P., 1937, *Waar wij wonen*, Verkade Zaandam.¹¹³
- Thijsse, J.P., 1938, *Onze groote rivieren*, Verkade Zaandam.¹¹⁴

Over de auteur

Ed Buijsman (1948) is opgeleid als analytisch-chemicus bij de Rijksuniversiteit Utrecht op de afdeling Elementenanalyse van Ben Griepink. Zijn eerste stappen op het gebied van de atmosferische chemie deed hij bij Louk Conrads. Hij was tot zijn pensionering in 2013 als atmosferisch chemicus werkzaam, aanvankelijk bij het Instituut voor Meteorologie & Oceanografie (IMOU) van de Rijksuniversiteit Utrecht, later bij het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM), het Milieu- en Natuurplanbureau (MNP) en de opvolger daarvan, het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). Hij schreef naast zijn reguliere werkzaamheden publicaties over luchtverontreiniging, zoals een boek over de geschiedenis van het luchtonderzoek en het luchtkwaliteitsmeetnet van het RIVM onder de titel *Er zij een meetnet ...* (2003) en *De luchtkwaliteitsmeetnetten van het RIV en het RIVM* (2011). Ook schreef hij over natuur en landschap in Nederland, waaronder de boeken *Een eerste klas landschap. De teloorgang van natuurmonument De Beer* (2007) en *Fraaie schepsels. De grote stern in Nederland* (2017). In 2022 verscheen zijn boek *Een voorrecht om in te leven*. Het onderwerp is een zoektocht naar de locaties op de afbeeldingen in de Verkade-albums *Waar wij wonen* en *Onze groote rivieren*.

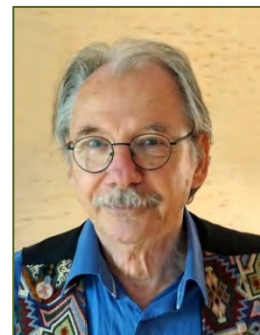

Foto Willem Asman

¹¹³ Het album kwam al in november 1936 op de markt.

¹¹⁴ Idem november 1937.

Bijlage Bezochte archieven

De voor **de geschiedenis van De Beer** bezochte archieven en welke archieven zijn geraadpleegd

Archiefinstelling	Aantal maal	Onderzochte archieven [†]
Bibliotheek Natuurmonumenten	2	Diverse archivalia De Beer
Biodiversity Heritage Laboratory	>10	Oude tijdschriften
Defensie Archief	1	Verzameling over bunkerwerken op De Beer
Gelders Archief	1	Nederlandsche Heidemaatschappij
Gemeentearchief Delft [‡]	1	99/Omschrijving van de werkzaamheden voor het bouwen van een slaapverdieping op de bestuurskamer aangebouwd aan de bewakerswoning in het natuurmonument De Beer
Heimans & Thijssen Stichting	2	Verzameling archivalia over De Beer
Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis	2	Contact-Commissie voor Natuur- en Landschaps-bescherming
Ministerie van Financiën	1	Niet geïnventariseerde archivalia, losse stukken over De Beer
Openbare bibliotheek Rotterdam	1	Achtergrondinformatie over de Rotterdamse haven en de Nieuwe Waterweg
Nationaal Archief	>10	2.02.05.02/Ministerraad 2.03.01/Inventaris van de archieven van de Ministeries voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk (AOK) en van Algemene Zaken (AZ) 2.08.28/Inventaris van het archief van de Hoofdadmini-stratie van het Kroondomein, (1822) 1823-1972 (1974) 2.08.71/Inventaris van het archief van de Afdeling Domeinen van het Ministerie van Financiën, 1869-1944 216e/ Departement van Opvoeding, Wetenschap en Cultuurbescherming 2.16.10/Staatscommissie belast met het Onderzoek omtrent de Verbetering van de Waterweg langs Rotterdam naar Zee 2.17.04/Rijksdienst Nationale Plan 2.19.042.15/Staalstudiestichting te Rotterdam 3.20.05/Blanken-Crucquius-Florijn 3.06.24/Inspectie der Domeinen Rotterdam 3.07.07/Rijkswaterstaat, Directie Benedenrivieren
Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie	2	098a/ Wayss und Freytag - Aussenstelle Rotterdam 190a/ Groep Albrecht 191/ Geheime Dienst Nederland
Noord-Hollandsarchief	2	408/Prof. Dr. G.J. van Oordt
Rijksarchief Noord-Brabant ^{&}	3	91/ Rentmeesters prins Frederik en hun opvolgers
Stadsarchief Amsterdam [*]	3	999/2599-2650 (= Stichting Natuurmonument De Beer) 999/2133, 2151, 2273, 2278 Diverse archivalia
Stadsarchief Rotterdam [#]	1	1-01/Oud Archief van de Stad Rotterdam 589-01/Gemeentelijk Havenbedrijf Rotterdam 589-03/ir. F. Posthuma, directeur van het Gemeentelijk Havenbedrijf Rotterdam [%] 784/Stichting Het Zuid-Hollands Landschap te Rotterdam 5068/Gemeente Rozenburg 5136/Waterschap De Brielse Dijkkring
Streekarchief Voorne-Putten	2	Verzameling archivalia De Beer

[†] Toegangsnummer/inventarisnummer

[‡] Tegenwoordig Regionaal Historisch Centrum Delft

[&] Tegenwoordig Brabants Historisch Informatiecentrum

^{*} Voor 2007 Gemeentearchief Amsterdam

[#] Voor 2012 Gemeentearchief Rotterdam

[%] Het archief was op dat moment niet openbaar. Er was toestemming van de archiefvormer en het hoofd van het archief nodig.

Verder zijn voor het boek gesprekken of is e-mailcorrespondentie gevoerd met de volgende personen: Frans Beekman, Jan Koolen, Gerard Ouweneel, Ruud Vlek en Hans de Waard. Gerard Ouweneel en Peter Milders waren bijzonder behulpzaam bij de financiering van het boek.

Nadat het boek over De Beer in 2007 was verschenen, is het onderzoek naar de geschiedenis van De Beer voortgezet. Hieronder een opgave van welke archieven na de verschijning van het boek zijn bezocht.

Archiefinstelling	Aantal maal	Onderzochte archieven
Bibliotheek Utrecht Universiteit	1	Boeken over arbeidsinzet
Heimans & Thijssse Stichting	3	Marga Coesél Jaargangen <i>De Wandelaar</i> en <i>In Weer en Wind</i> en <i>De Wandelaar in Weer en Wind</i> *
Filmmuseum Amsterdam	1	Film bekijken
Nederlands Foto Museum	1	Fotomateriaal over De Beer
Stadsarchief Amsterdam [#]	5	999/2278 999/2599-2650 (= Stichting Natuurmonument De Beer)

* Dit was voordat de Koninklijke Bibliotheek de tijdschriften had gedigitaliseerd.

* Voor 2007 Gemeentearchief Amsterdam

Verder zijn gesprekken en/of is e-mailcorrespondentie gevoerd met de volgende personen: Frans Beekman, Jo Bergwerff, Jan Koolen, Gerard Ouweneel, Ruud Vlek en Hans de Waard.

De voor de **geschiedenis van Simon de Waard** bezochte archieven en welke archieven zijn geraadpleegd

Archiefinstelling	Aantal maal	Onderzochte archieven
Gemeentearchief Zaanstad	2	PA-0448 Vogelbeschermingswacht Zaanstreek ⁶
Heimans & Thijssse Stichting	2	Jaargangen <i>De Wandelaar</i> en <i>In Weer en Wind</i> en <i>De Wandelaar in Weer en Wind</i> *
Nationaal Archief		2.04.60 Inventaris van het archief van de Centrale Commissie voor de Filmkeuring
Nederlands Fotomuseum	2	Foto's gemaakt door Simon de Waard
Stadsarchief Amsterdam [#]	2	999/2599-2650 (= Stichting Natuurmonument De Beer), gericht op Simon de Waard
Stadsarchief Rotterdam [#]	2	75/Volksuniversiteit 75a/ Volksuniversiteit (aanvulling) 20.01/ Rotterdamse Natuurhistorische Club 20.02/KNNV, afdeling Rotterdam 318.06/Holland Amerika Lijn/Personeel
Delpher Museum Volkenkunde, depot	4	Krantenberichten over lezingen van Simon de Waard Archivalia Simon de Waard, niet geïnventariseerd

[#] Voor 2012 Gemeentearchief Rotterdam

* Dit was voordat de Koninklijke Bibliotheek de tijdschriften had gedigitaliseerd.

Verder zijn voor het boek gesprekken en/of is er e-mailcorrespondentie gevoerd met de volgende personen: Ester de Bruin, Peter Bulthuis, Monique Koek, Gerard Ouweneel, Martien Roos, Pim Smeijer, Hans de Waard en Henk de Wolde.

Nadat het boek over De Beer in 2011 was verschenen, is het onderzoek naar de geschiedenis van Simon de Waard voortgezet. Hieronder een opgave van welke archieven na de verschijning van het boek zijn verschenen.

Archiefinstelling	Aantal maal	Onderzochte archieven ¹
Delpher	>10	Krantenberichten over lezingen van Simon de Waard

De voor de geschiedenis van de Grote Stern in Nederland bezochte bibliotheken

Archiefinstelling	Aantal maal	Onderzochte archieven¶
Afdeling Bijzondere Collecties van de Universiteit Utrecht	3	Groot aantal oudere boeken van voor 1900
Bibliotheek Naturalis	3	Groot aantal oude boeken
Biodiversity Heritage Library	>10	Oude tijdschriften
Ecomare	1	Archivalia over de grote stern

Verder zijn voor het boek gesprekken en/of is er e-mailcorrespondentie gevoerd met de volgende personen: Marian Abels, Floor Arts, Mary Bakker, Jan Baks, Gijs Baldee, Frans Beekman, John Beijersbergen, Arjan Boele, Allix Brenninkmeijer, Thomas Bregnballe, David Cabot, Bernard Cadiou, Norman Deans van Swelm, Edward Dickinson, Arend van Dijk, Marco van Egmond, Stefan Garthe, Bernd Hälterlein, Christof Hermann, Marjan Hermens, Pepijn Kamminga, Karien Lahaise, Kees Koffijberg, Kees de Kraker, Rob Maas, Roddy Mavor, Steven van der Mije, Peter Meininger, Harro Müller, Gerard Ouweneel, Ingrid de Porto, Frans Sellies, Eric Stienen, Rob Sluiter, Jan Veen, Ruud Vlek, Ineke Vonk, Wim de Vrieze en Jeroen van Zuylen. Peter Milders was (opnieuw) bijzonder behulpzaam bij de financiering van het boek.

Een conceptversie van de publicatie werd becommentarieerd door Frans Beekman, Kees de Kraker, Gerard Ouweneel en Ruud Vlek.

De voor het boek over de Verkade-albums *Waar wij wonen* en *Onze groote rivieren* bezochte archieven en welke archieven zijn geraadpleegd.

Archiefinstelling	Aantal maal	Onderzochte archieven¶
Gemeentearchief Zaanstad	3	PA-0431/Familie Verkade en Koninklijke Verkade NV

Verder zijn voor het boek gesprekken en/of is er e-mailcorrespondentie gevoerd met de volgende personen: Frans Beekman, Ad Beenhakker, Fred Bos, Jolco Brolsma, Anneke Crum, Michel Hensen, Kees de Kraker, Jelmer Landman, Floor Middelkoop, Gerard Ouweneel, Guus Peters, Nieteke Roeper, Pien Rotterdam, deelnemers Scheepvaartforum/Binnenvaart en Arie Spaans.

Bijlage Opzet voor een boekje over natuurmonument De Beer

Deze publicatie zou oorspronkelijk worden uitgegeven door de Heimans & Thijssse Stichting in samenwerking met de KNNV-uitgeverij.

= Mocht zich nog eens een gelegenheid voordoen dan staat het iedereen vrij om deze opzet te gebruiken. =

Opmerking vooraf

Het gaat om een relatief kleine uitgave. Voor- en nawerk beslaan 16 pagina's (zie aan het eind); er resteren dan 80 pagina's voor tekst en illustraties. Uitgaande van 50 pagina's met tekst en 30 voor illustratiemateriaal. De totale tekst moest ongeveer 10.000 woorden omvatten. De randvoorwaarden dicteren dat alleen een chronologisch verhaal redelijkerwijs mogelijk is. Het uitgangspunt is 15-20 tekstblokken. Elk tekstblok zal dan 500-670 woorden bevatten. In het formaat van het boekje (16,5 × 16,5 cm, zoals in de reeks) betekent dat twee tot drie pagina's per tekstblok.

= Titel *Slechts door stormen kunt ge vergaan. Opkomst en ondergang van natuurmonument De Beer.*

= Motto 1 'De indruk die wij van "de Beer" kregen, was verbijsterend.' Van Beusekom et al., Het Vogeleiland, 1930, p. 11.

= Motto 2 'Een belangrijk deel van "De Beer" blijft dus tenminste 10 à 25 jaar intact'. Zander van der Meer, in de bestuursvergadering van Stichting Natuurmonument De Beer van 15 juni 1958.

= Synopsis

- 0. Een twee-eenheid [samenvattende inleiding, 1 pagina, ca. 200 woorden] Natuurmonument De Beer was een uitzonderlijk natuurgebied dat lag op de kop van het eiland Rozenburg. Het natuurgebied dat in de twintigste eeuw zo beroemd zou worden, dankte zijn ontstaan aan de Rotterdamse haven. De ondergang van De Beer is eveneens toe te schrijven aan de Rotterdamse haven. Deze merkwaardige verstrengeling is de perfecte samenvatting van het noodlot van De Beer.
- 1. 'Door stormen zijn ge ontstaan' Over de voorgeschiedenis van De Beer. Sint-Elisabethsvloed van 1421 en de gevolgen ervan. De Maasmonding verzandt; problemen voor de scheepvaart. Verklaring naam De Beer.
- 2. Een vooruitziende blik Verderegaande verzanding. Steeds meer problemen waterafvoer naar Noordzee. 18de eeuw: plan van Cruquius voor 'doorsnijding'. 19de eeuw: kanaal door Rozenburg blijkt niet voldoende. Hoe ziet De Beer eruit? Eerste ornithologen.
- 3. Stuurlied aan wal Plan van Caland komt tot uitvoering. Theorie versus praktijk. Aanvankelijke mislukking. De Beer in de vorm waarin het beroemd zal worden is ontstaan. Caland moet het ontgelden. Baggeren biedt uitkomst. De Beer aanvankelijk als wingewest. Weinig bekend over de natuurwaarden van De Beer.
- 4. Geslaagde excursies [1900-1930] Een verlaten land waar af en toe alleen vogelliefhebbers komen. Eerste beschermingsmaatregelen voor de vogelstand.
- 5. Een eerste klas landschap In 1930 verschijnt een bijzonder: 'Het Vogeleiland'. Een lofzang op het ongerepte De Beer dat in al zijn facetten aan de orde komt.
- 6. Een vogeldorado Vanaf de tweede helft van de jaren twintig wordt duidelijk hoe geweldig De Beer in ornithologisch opzicht is. Een paradijs voor grote aantallen kustbroedvogels. De Beer is in natuurhistorisch opzicht op zijn hoogtepunt.
- 7. 'Er is veel vernield en verloren gegaan' De Duitse bezettingsmacht richt tijdens de Tweede Wereldoorlog onvoorstelbare verwoestingen aan in het landschap van De Beer: fortificaties van uitzonderlijke omvang, zeeverende dijken en inpoldering van het Rietmoeras, ook bekend als de Vogelplaat.
- 8. Wat valt er nog te redden? [1945-1950] Pogingen om zo goed en zo kwaad als mogelijk is nog iets te redden van het landschap. Het zal echter nooit meer worden (en kan ook niet zo worden) als voor de oorlog. Nog meer verlies: de aanleg van de dam in de Brielsche Maas. Het Botlek-plan: de eerste uitbreiding van de Rotterdamse haven in westelijke richting na de oorlog.
- 9. De Beer weer mooi [1950-1955] Ondanks een aangetast landschap en verdwenen dynamiek krijgt met name het strand van De Beer iets van zijn vroegere allure terug. Simon de Waard maakt een prachtige (en naar later blijkt: historische) film van De Beer. Grote aantallen kustbroedvogels, uitbundige plantengroei. – 10. Gezichtsbepalende mensen Opzichter Wabe Korfmaker en jachtopziener Willem Pols. Bezoekers, vogelmensen.
- 11. Geruchten [1955-1957] Geruchten over een 'oliepijpleiding', een te beleefd bestuur en bestuursleden met dubbele petten. Plannen worden concreter.
- 12. Meer gevaren a) recreatiedruk; b) predatie door onder andere bunzings, nadat de konijnen door de myxomatose vrijwel volledig waren uitgeroeid; c) predatie door zilvermeeuwen; d) vegetatie-succesie. De vooroorlogse dynamiek was op De Beer grotendeels verdwenen; en e) voedselaanbod.
- 13. Vruchteloos verzet [1958-1964] Alleen de Contact-Commissie spant zich in voor het behoud van De Beer. De rol van de nationale overheid.
- 14. 'De olieconcerns geven het tempo aan' [1955-1964] Het Rotterdamse Havenbedrijf produceert plan op plan. De ideeën worden steeds ambitieuzer: van alleen maar een Tankerhaven naar het grootschalige plan-Europoort. De beruchte 'vier aanvragen'. Het begin van het einde: 11 juni 1958.

- 15. Publiciteit De benadering en verslaggeving van de pers over de ontwikkelingen. De rol van het gemeentebestuur van Rotterdam hierin.
- 16. De langdurige aftakeling In een proces van ruim vijf jaar wordt De Beer langzaam vergraven. Het bestuur voert in het overleg met de gemeente Rotterdam achterhoedegevechten. Op 1 januari 1964 sluiting van De Beer voor bezoekers.
- 17. Achterop. De fopspeen van de natuurcompensatie als vervanging voor het verlies van De Beer. Kosten versus baten.

Voorwerk

Franse pagina + blanco 2

Titelpagina + teksten 2

Inhoudsopgave 1

Voorwoord 2

Nawerk

Noten 2

Literatuur 3

Verantwoording + Dankwoord 1

Beeldmateriaal 1

Register 1

Colofon 1

Ed Buijsman, 3 december 2020

Dankbetuiging

Er zijn velen die op de een of andere manier mij weinig of veel behulpzaam zijn geweest in mijn jarenlange zoektocht naar informatie over De Beer of in het algemeen bij onderzoek voor de productie van mijn boeken. Ik zal niet durven beweren dat de opsomming volledig is: Janek van Baal, Maarten Bakelaar (†), Ann den Bakker-Korfmaker, Frans Beekman, Wim van Benthem, Ad Blaak, Paul Boeren (†), Paul Bogaers, A. Bravenboer, Karel Brouwerens (†), Herman van Bruggen, Peter Bulthuis (†), Kees van Buuren, Herman van Dam, Norman Deans van Swelm, Bernard van Elzakker, Ferry de Goey, Anouk de Haas, Anton van Haperen, Loes van Harreveld, Hans Haven, René van Hees, Dennis de Hoog, Aart van der Houwen, Wim van der Kloet (†), Jan Koolen (†), Roald Kooijmans (†), Piet Korfmaker (†), Fleur Kuijf, Dick van der Laan, Kees van Leeuwen (†), Cees Lievaart (†), Daphne Maas, Toine Maas, Dik van der Meulen, Peter Milders, Peter Meininger, Cees Moeliker, Hans Mulders, Gerard Ouweneel, Peter Paalvast, Jan Pet, Cees Pols, Adrie Pols-de Visser, Harm Niesen, Herman Nuijen, Peter Nijhoff, Jelle Reumer, Celine Rol, Maarten Rol, Maarten van Rossem, Pien Rotterdam, Hans Sakkers, Nina Smits, Jan van Spengen, Arno van Straten, Henk Vogelzang, Ruud Vlek, Martin Voermans, Hans de Waard, Netty Westhof-de Joncheere, Peter Voerman, Henk Vogelzang (†), Henk de Wolde (†), Carolien Wuijster en Frans van Zoelen.¹¹⁵ Verder moeten de behulpzame medewerkers worden genoemd van de archieven in Amsterdam, Arnhem, Brielle, Delft, Den Bosch, Den Haag en Rotterdam. Aan wie hier ten onrechte niet is genoemd, bied ik mijn excuses aan.

Frans Beekman leverde commentaar op een eerdere versie van deze publicatie, waarvoor mijn hartelijke dank.

Marjan Hermens stelde een aantal tekstfouten vast, waarvoor eveneens mijn dank.

¹¹⁵ Omwille van de overzichtelijkheid zijn de werkkringen van betrokkenen niet vermeld. Dat had ook niet veel toegevoegde waarde gehad.

Personenregister

Albrecht, Max	27	Maas, Toine	25, 30
Asman, Willem	7, 8, 10, 11, 35, 39	Maat, Ron	39
Arts, Floor	21	Meeberg, Wijnand van de	34
Baal, Janek van	26	Meer, Zander van der	29, 32, 39
Bach, Johann Sebastian	4	Meiningen, Peter	21
Bakelaar, Maarten	24, 25, 27, 28	Meulen, Dik van der	36
Bakker, Hendrik	23, 30, 32, 39	Milders, Peter	26, 30, 31
Bakker, Jacob	23, 29, 30	Moeder, mijn	1, 3, 40
Bakker-Korfmaker, Ann(eke) den	25, 38	Moeliker, Cees	25, 31, 35
Beck, Jeannette	30	Nol-Spoor, H. van der	16
Beek, Krijn van	29	Nuijen, Herman	24
Beek, Krijn Hugo van	29, 39	Nijhoff, Peter	27
Beekman, Frans	24, 25, 31, 36, 37, 38	Oma, mijn	1
Benschop, Bob	16	Opa, mijn	1
Berg, Willem van den	3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 14, 15	Ouweneel, Gerard	21, 22, 24, 25, 26, 30, 31, 33, 35, 37, 38
Bergen, Vincent van den	4	Paalvast, Peter	24
Bergwerff, Jo	16, 21	Pepermans, Hennie	2
Boelhauwer, Henk	18, 36	P, Drs.	10
Bogaers, Paul	24	Pet, Jan	24
Bulthuis, Peter	33, 39	Pols, Cees	23, 24, 26, 28, 29
Buijsman, Anna	18, 32	Pols, Willem	21, 23, 24, 26, 28, 29
Buijsman, Ed	<i>passim</i>	Pols-de Visser, Adrie	24
Buijsman, Eva	18, 32	Poole, Hans le	28
Burdet, Alphonse	36	Poppel, Ody van	4
Citroen, Michal	34	Prins, Ary	23
Conrads, Louk	7, 8, 35	Reijnders, Hans	7
Deans van Swelm, Norman	21, 23	Reumer, Jelle	25, 36
Eeden, Frederik van	36	Rol, Céline	37, 38
Egmond, Klaas van	17, 18, 30	Rol, Cornelis	14, 37, 38
Fris, Agathe	19	Rol, Henricus	14, 37, 38
Goey, Ferry de	16	Rol, Maarten	37, 38
Griepink, Ben	3, 4, 7, 35	Rossem, Maarten van	36
Harreveld, Loes van	24	Rotterdam, Pien	37
Haven, Hans	24, 30, 32	Rotterdam-Voerman, Anneke	37
Haperen, Anton van	24, 36	Sakkers, Hans	16
Hees, René van	18	Schreuders, Piet	37
Heimans, Eli	36	Smits, Nina	24
Hensen, Michel	11	Slanina, Sjaak	4
Hermens, Joop	4	Sprengen, Jan van	24
Hermens, Marjan	4, 7, 8, 9, 12, 24, 25, 34, 37	Steijn, Joan Albert van	29
Heymeijer, Geert	29	Thijssse, Jac. P.	1, 6, 14, 15, 36, 37
Jansen, Marc	25	Vader, mijn	1, 3
Klaveren, Dorien van	5	Valk, prof. de	26
Kloot/Kloet, Wim van der ¹¹⁶	18, 22, 23, 24	Verhoeven, Arie	39
Koeman, Jan	39	Vlek, Ruud	21, 22
Koolen, Jan	16, 17, 21, 31, 32	Voerman jr., Jan	14, 22, 33, 37
Konkelenberg, Henny van	17, 18	Voerman, Peter	38
Korfmaker, Anneke	→ zie <i>Ann den Bakker Korfmaker</i>	Vogelzang, Henk	24
Korfmaker, Piet	24, 25	Waard, Hans de	22, 33
Korfmaker, Tinie	24, 25	Waard, Simon de	6, 22, 23, 24, 33, 34, 38, 39
Korfmaker, Wabe	18, 21, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 39	Walsum, Ewout van	21, 27
Kortekaas, Herman	24	Wattel, Jan	25
Kraker, Kees de	35	Werner, Kasper	3
Langeveld, Bram	25	Westhof-de Joncheere, Netty	24
Lievaart, Cees	18, 19, 21, 24	Wolde, Henk de	33
Lodewijks, Jacobus	2	Wolters, Jaap	37, 38
Louwes, L.S.	29	Wuijster, Carolien	30
Lucas, Pieter	16		
Maas, Daphne	36		

[¶]In dit register zijn alleen de namen opgenomen van de personen die in de hoofdttekst (= pp. 1-40) worden vermeld.

¹¹⁶ Van der Kloot liet zijn naam in het begin van de jaren vijftig veranderen in Van der Kloet.

Houd de gedachte aan De Beer levend!